

Heemskerk

Mevrouw Sylvester vroeg hiernaar. Dit besluit is bij brief van 20 februari 2009 voorgehangen. Dat was dus ruim vier weken voor 1 april.

De heer Elzinga vraagt waarom wij dit allemaal doen. Uiteindelijk doen wij het om meer mogelijk te maken op de zakelijke markt. Daar profiteren zowel bedrijven als goede doelen van. De postmarkt verandert, de baan van postbode verandert en mensen kijken niet meer iedere dag naar hun post. Sommige bedrijven willen nog wel hun post ontvangen, maar die mag dan wel aan het einde van de week of de maand worden bezorgd; het hoeft niet altijd allemaal de volgende dag. Wij hebben door onze voorwaarden steeds te formuleren en door onze poot stijf te houden, in mijn optiek echt verbetering gezien in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland. Het allerbelangrijkste voor mij zijn echter de vorderingen die de sociale partners hebben gemaakt. Zij zijn steeds hun afspraken nagekomen en hebben gevraagd om een stok achter de deur. Zij koppelen dat zeer nadrukkelijk aan marktopening met een sociale bodem en het verzoek tot vertrouwen van het kabinet om ook echt die stap te nemen. Juist in deze moeilijke economische omstandigheden moeten wij voorkomen dat er een race to the bottom ontstaat. Juist nu is zo'n marktopening met sociale randvoorwaarden dus van groot belang. Ik hoop dan ook dat ik deze Kamer heb kunnen overtuigen om in te stemmen met dit wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik verzoek de leden om de opmerkingen die ongetwijfeld nog leven in tweede termijn mee te nemen.

Ik schors de beraadslaging over dit wetsvoorstel tot na het antwoord in eerste termijn van de regering in het Europadebat.

De beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Tijdelijke regels voor experimenten met een gebiedsgerichte bestemmingsheffing ten behoeve van aanvullende activiteiten van samenwerkende ondernemers mede in het publiek belang (Experimentenwet BGV-zones) (31430);**

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2009 (31700-VII).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

Aan de orde is de voortzetting van het **Europadebat** in het kader van de behandeling van **de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V).**

□

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Evenals de geachte senator van D66 heb ik enigszins last van mijn stem. Ik hoop dat de leden mij toch goed kunnen verstaan.

Vele senatoren begonnen terecht met het plaatsen van hun inbreng over de Staat van de Europese Unie in de context van de huidige economische en financiële crisis. In heel veel verschillende fora, mondiaal, Europees maar ook nationaal, zullen de komende maanden doorslaggevende beslissingen worden genomen over de bestrijding van die financieel-economische crisis. Het doet mij genoegen om juist in deze omstandigheden met deze Kamer de Staat van de Europese Unie tegen het licht te houden want, zoals een uwer al opmerkte, sinds de Tweede Kamer op 6 november vorig jaar over die Staat van de Unie debatteerde, is er veel gebeurd.

De balans is niet eenduidig. Aan de negatieve kant moet worden vastgesteld dat de crisis zich snel heeft verspreid en verdiept. Geen land blijft buiten schot. Ook de individuele burger ondergaat allengs de gevolgen. En het einde is nog niet in zicht. Aan de positieve kant merken wij daarentegen dat zowel de belangrijkste economische actoren buiten de EU als de EU zelf grote en doelgerichte activiteiten hebben ontplooid. Bij dit alles onderstreep ik wel dat het belang van de burger centraal moet staan en heeft gestaan. Er is verwezen naar de maatregelen die al genomen zijn in het kader van de financiële crisis. Maar ook het voortdurende streven naar stabielere financiële markten en bijvoorbeeld het depositogarantiestelsel zijn direct in het belang van de individuele burger. Als wij de spaartegoeden van een individuele burger garanderen, dan is dat ook in zijn belang en niet alleen in het belang van de banken. Daarnaast zijn de stimuleringsmaatregelen van het economisch herstelplan gericht op het behoud van werkgelegenheid in de hele Europese Unie.

Het is echter evident dat de financieel-economische crisis meer dan welk dossier ook de internationale en Europese agenda beheerst. Door de innige verstrengeling van de mondiale kapitaalmarkten is de crisis een wereldwijd fenomeen geworden. Bijna zonder vertraging doen de ontwikkelingen in de Verenigde Staten zich voelen in de reële economieën van Europa en Azië, en vice versa.

In mijn toespraak bij de opening van het academisch jaar in Leiden op 1 september jongstleden heb ik benadrukt dat wij in een globaliserende, veranderende wereld nog meer dan voorheen sterke bondgenootschappen moeten smeden met landen waarmee wij onze waarden en normen delen. In een wereld met schui-

Verhagen

vende machtsverhoudingen is het voor een relatief klein land als het onze van groot belang om de banden met onze vrienden en potentiële bondgenoten te versterken. De afgevaardigde Van der Linden verwees hier al naar. Dat betekent niet dat de werkingskracht van de multilaterale samenwerking op het spel moet worden gezet. Integendeel, de financieel-economische crisis vergt juist een zeer intensieve multilaterale aanpak.

De geachte senator Van der Linden vraagt naar het spanningsveld tussen het bilaterale en het multilaterale beleid. Multilateraal en bilateraal optreden sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar juist goed aan. Als wij bijvoorbeeld in EU-kader een actieve bilaterale diplomatie voeren in de EU-hoofdsteden, dan kunnen wij daarmee ook multilateraal onze posities versterken. Als ik niet alleen maar naar de EU of de traditionele trans-Atlantische verhoudingen kijk, maar ook naar wat wij aan waarden en normen delen met Australië, Nieuw-Zeeland, Japen, Indonesië en Zuid-Korea, dan kunnen wij daarmee in het multilaterale kader juist beter optrekken. Het is dus niet alleen een kwestie van multilateraal, van alleen maar VN, EU of trans-Atlantisch. Je moet juist je natuurlijke bondgenoten opzoeken. Dat is van groot belang, zeker in een tijd waarin de machtsverhoudingen niet meer evident zijn en alles niet meer heel gemakkelijk in hokjes te plaatsen is.

Een crisis op de hypotheekmarkt in Florida beïnvloedt rechtstreeks het kredietprofiel van een middenstander in Bulgarije. Oplopende overheidstekorten van de VS hebben rechtstreekse repercussies op de betalingsbalans van China en dientengevolge ook weer direct op de beurskoers van een grondstofgigant als Rio Tinto. Dat heeft weer gevolgen voor de prijs van uranium uit Namibië en de dekingsgraad van onze pensioenfondsen. Zo zie je dat in de geglobaliseerde wereld onzekerheden of stappen in de ene regio meteen gevolgen hebben op de positie of het welbevinden van burgers in de andere regio. En zoals bij alle grensoverschrijdende vraagstukken is Europa een deel van de oplossing. Dat kwam vandaag ook naar voren uit de bijdragen van de sprekers. Daarom is de Europese besluitvorming over dit vraagstuk essentieel.

De Europese Voorjaarsraad zal er overmorgen uitgebreid over spreken. Dat debat is niet eenvoudig. Soms komen tijdelijk tegenstellingen aan het licht tussen leden van de Eurogroep en landen die de euro nog niet hebben, tussen oude en nieuwe lidstaten en tussen nettobetalers en netto-ontvangers. Ik ben echter ervan overtuigd dat, gelet op het ingrijpende karakter van de crisis, de Unie er uiteindelijk sterker uitkomt en dat er meer saamhorigheid over de waarden van onze Unie zal ontstaan. Het kan niet anders.

De crisis bepaalt op dit moment het debat over de financieel-economische ordening van de wereld en heeft tegelijkertijd directe gevolgen voor de bredere buitenlandse politiek. De Europese besluitvorming van de Europese Commissie en de 27 lidstaten van de Unie is nu allereerst gericht op de interne maatregelen en beleidscoördinatie die nodig zijn om de crisis te beteugelen. Nederland pleit als geen ander ervoor om consequenties te verbinden aan de EU-externe aspecten van de crisis. Wij laten bijvoorbeeld geen gelegenheid onbenut om te pleiten voor een grotere inspanning om vanuit de EU de vastgelopen WTO-onderhandelingen weer op gang te helpen. Besluitvorming over verdere liberalisering in het kader van de Doharonde zou een

krachtig signaal zijn dat regeringen niet bij de pakken neerzitten en bereid zijn om niet alleen op papier bij de eerste bijeenkomst van de G20 in de Verenigde Staten, maar ook in het vervolg daarop de lokroep van protectionisme en isolationisme te weerstaan. Terecht vroegen de sprekers hier aandacht voor.

Juist een land als Nederland met zijn open, op export gerichte economie heeft als geen ander baat bij vrijhandel en het tegengaan van protectionisme. De vertraging in de wereld treft Nederland zwaarder dan andere landen die minder van export afhankelijk zijn voor hun werkgelegenheid en economische ontwikkeling. Staatssecretaris Timmermans zal nader ingaan op de aspecten van de crisis die tijdens de Europese Raad aan de orde komen, zoals de voorbereiding van de G20 en de elementen van het economisch herstelprogramma.

Juist in moeilijke tijden zijn oude vriendschappen een baken van stabiliteit. Daarom is, ondanks het feit dat je zoekt naar nieuwe bondgenoten en nieuwe vrienden, de trans-Atlantische samenwerking van belang. Ik zie zeer uit naar nauwe samenwerking met de nieuwe Amerikaanse regering. Niet alleen omdat ik ervan overtuigd ben dat Europa en Washington leiderschap zullen moeten tonen bij de G20-bijeenkomst om het economische herstel in te zetten, maar ook omdat andere grote vraagstukken louter in nauwe samenwerking met de Verenigde Staten kunnen worden opgelost. Dan doel ik natuurlijk op klimaatverandering, energiezekerheid, armoedebestrijding in den brede, terrorismebestrijding, non-proliferatie en mensenrechten.

Ik vind dat Europa zich op dat punt meer moet inspannen. Niet alleen om een gelijkwaardige partner van de VS te zijn, maar ook om de VS te tonen dat het in hun belang en voordeel is om samen met Europa op te trekken op deze dossiers. Dat betekent enerzijds dat wij proactiever moeten inspelen op de vraagstukken waarover wij gemeenschappelijke zorgen hebben, en anderzijds dat wij meer moeten leveren. Het is niet evident, zeker niet als je naar de nieuwe Amerikaanse regering kijkt, dat men automatisch naar Europa kijkt voor bondgenootschappen of om gezamenlijk op te trekken. Als wij bijvoorbeeld in het kader van de post-Kyotodiscussie ook de Verenigde Staten willen brengen tot een grotere inspanning op dit terrein, zullen wij hun iets moeten leveren zodat het voor hen aantrekkelijk wordt om hierin samen met Europa op te trekken. Op de EU/VS-top, eerst informeel en op 5 april in Praag, zullen wij hierover verder moeten spreken met president Obama.

Wanneer wij de situatie van nu vergelijken met die van een jaar of tien geleden, is het evident dat het externe beleid van de Europese Unie zonder meer aan volwassenheid heeft gewonnen. Dit stelt ook de Europese Unie in toenemende mate in staat om haar ambities te verwezenlijken en haar positie op het wereldtoneel in te nemen. Laat ik stilstaan bij een aantal zaken.

Gezien de enorme sprongen die zijn gemaakt met het Europese veiligheids- en defensiebeleid, moet je constateren dat het zich geweldig heeft ontwikkeld. De Europese Unie heeft op dit moment vijftien operaties in uitvoering in het kader van het Europese veiligheids- en defensiebeleid met ruim 12.000 mannen en vrouwen in het veld. Het afgelopen jaar hebben wij de lancering gezien van de grootste civiele missie tot nu toe in Kosovo, de snelste operationele missie tot nu toe in Georgië en de eerste maritieme missie in Somalië. Twee

Verhagen

van de vier militaire operaties in het kader van Europese veiligheids- en defensiebeleid worden met NAVO-middelen uitgevoerd, te weten die in Bosnië en Macedonië. Dit laat zien, zo zeg ik in de richting van de heer Van der Linden, hoe complementair de Europese Unie en de NAVO zijn.

Het Franse voorzitterschap heeft vorig jaar een aantal belangrijke initiatieven ontplooid om het EVDB effectiever te maken. Er zijn impulsen gegeven aan de verdere ontwikkeling van militaire en civiele capaciteiten. Ik juich dat toe, omdat het van groot belang is voor de Europese Unie om een sterke buitenlandspolitieke rol te spelen op het wereldtoneel. Daar hoort een sterke defensiepoot bij. Maar één Europees leger, waarnaar de heer Yildirim verwijst, is niet aan de orde. Meer samenwerking en meer coördinatie op het terrein van defensie, het niet langer uitsluiten van de EU en de NAVO, maar juist het samenwerken tussen en elkaar aanvullen van beide, betekent niet een Europees leger. Dan hebben wij het over meer Europese inspanningen van de onderscheiden lidstaten en meer Europese samenwerking op dit terrein.

Die samenwerking zal ook breder moeten zijn. Het gaat om een geïntegreerde benadering van defensie, ontwikkelingssamenwerking en buitenlands beleid. Het concept van de "vernetzte Sicherheit" van bondskanselier Merkel sluit precies aan bij datgene wat wij in Nederland voor ogen hebben met de geïntegreerde 3D-benadering van defensie, diplomatie en ontwikkelingssamenwerking. Nu bondskanselier Merkel over de vernetzte Sicherheit spreekt, krijgt die discussie misschien een nieuwe impuls. Maar bijvoorbeeld in *The Economist* van vorige week zie je dat het concept van de Nederlandse benadering, de integratie van buitenlandse politiek, ontwikkelingssamenwerking en defensie in de meer militaire aspecten, nu meer en meer als voorbeeld gaat dienen hoe je werkelijk een oplossing kunt bieden in bepaalde crisisgebieden. Nederland pleit hier ook actief voor in de Europese Unie.

In elf crisishaarden heeft de Europese Unie speciale vertegenwoordigers in het veld, in Afrika, het Midden-Oosten, de Balkan en de Kaukasus. Zij zijn in wezen de ogen en oren van de Europese Unie. Daarnaast is de Europese Unie veruit de grootste donor ter wereld. In de Europese begroting is voor de periode 2007-2013 zo'n 60 mld. vrijgemaakt om juist de externe ambities te financieren. Dat is niet alleen maar charitas; het is juist ook eigenbelang. Wij hebben belang bij stabiliteit, ook om ons heen. De hulp, ook de ontwikkelingssamenwerking vanuit de Europese Unie, wordt vergeleken met vroeger effectiever ingezet. Dat blijkt ook uit recente rapporten van de OESO en de AIV over de Europese ontwikkelingssamenwerking. Het is evident dat het efficiënter en meer gecoördineerd moet en ook kan, maar er is grote vooruitgang geboekt.

Op de vragen over de relatie in een breder kader met bijvoorbeeld China, Brazilië en India kan ik antwoorden dat ook deze landen aan belang hebben gewonnen in de afgelopen tien jaar. Zowel economisch als politiek moet de Unie met deze opkomende landen samenwerken om juist de grote vraagstukken van deze tijd op te lossen. Daarom heeft de Europese Unie reguliere toppen met deze landen. Eerder tijdens dit debat spraken wij over de multilaterale benadering. Juist als je die multilaterale benadering voorstaat en hen daarin meer wilt betrekken, is het ook van belang om hun daarin meer verantwoordelijkheid te geven. Het kan niet zo zijn dat deze landen

aan de ene kant wordt gevraagd om zich verantwoordelijk op te stellen en zich te houden aan de normen en regels die wij in multilateraal verband hebben vastgesteld, maar aan de andere kant zich niet vertegenwoordigd zien of voelen in de VN-instellingen of bijvoorbeeld de multilaterale financiële instellingen. Dat is ook de reden waarom Nederland een voorstander is van hervorming van de Verenigde Naties waarbij meer recht wordt gedaan aan de noodzaak dat deze landen zich ook vertegenwoordigd voelen. Datzelfde geldt nu voor de discussie die ook in het kader van de G20 zal plaatsvinden. Willen de internationale financiële instellingen efficiënter en effectiever kunnen opereren, dan zal daar ook iets moeten veranderen. Het wordt in deze tijd niet meer geaccepteerd dat wij verantwoord gedrag vragen van landen zoals Brazilië, India en China, maar dat tegelijkertijd de baas van het IMF altijd een Europeaan moet zijn en de baas van de Wereldbank altijd een Amerikaan zal zijn. Dat kunnen wij leuk vinden, maar die tijd is echt voorbij. Dat is ook terecht, als wij hen erbij willen betrekken.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Betekent dit voor de minister dat ook in de Veiligheidsraad een van de Europese lidstaten een zetel zou moeten opgeven ten behoeve van Brazilië of India? China zit er al in.

Minister **Verhagen**: Bij de hervormingen binnen de VN zijn twee elementen van belang. Het ene is het concept van "One UN", waarbij de VN als zodanig veel efficiënter opereert en je niet verschillen in optreden hebt van UNDP, UNEP et cetera. Het andere element is dat de Veiligheidsraad moet veranderen op het punt van de representativiteit. Wij hebben in de afgelopen jaren gezien dat juist die discussie buitengewoon moeizaam verloopt. Nederland heeft overigens verschillende initiatieven genomen en heeft ook de leiding genomen van discussiegroepen binnen de VN om te komen tot een herziening van de Veiligheidsraad. Met name is geprobeerd om in een overgangperiode, omdat de samenstelling van de Veiligheidsraad nog niet acceptabel is voor degenen die er uiteindelijk over gaan, te komen tot een langere zittingsperiode voor de niet permanente leden. Daarmee kun je dan deels tegemoetkomen aan de kritiek. Wij hebben dat voorgesteld voor een overgangperiode voordat wij overeenstemming kunnen bereiken over die hervorming van de Veiligheidsraad. Maar ik ben het met u eens: het betekent dat je dan niet meer automatisch zelf aan tafel zit. Dat vraagt alleen maar om meer Europese samenwerking en afstemming. Het geldt niet alleen voor Nederland. Wij hebben bijvoorbeeld binnen de Wereldbank een vrij forse positie. Als je vindt dat er ruimte moet komen voor die opkomende economieën, moet je meer Europees afstemmen zodat ons geluid en onze opvattingen daadwerkelijk doorklinken in de stem van degene die er dan nog zit. Je moet dan ook bereid zijn om een stapje opzij te doen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik haak even aan bij uw opmerking dat het allemaal anders zal moeten worden ingericht in onze wereld. U noemt de financiële markt, de financiële systemen. U zegt dat u ernaar uitziet om samen te werken met de nieuwe Amerikaanse regering. Er zal ook een nieuwe benadering van de vraagstukken moeten ontstaan. Wij kunnen niet meer alles alleen maar op neoliberaal economisch beleid zetten. Er zal ook iets

Verhagen

moeten gebeuren in onze benadering. Ik heb aandacht gevraagd voor de verwevenheid van de verschillende vraagstukken. Ik weet dat het ontzettend ingewikkeld is, zeker als je India, Brazilië en China erbij betreft. Het is een wereld met allerlei verschillende spelers en verschillende belangen, maar toch is het heel belangrijk dat wij tot een nieuwe benadering komen. Ik heb u er nog niet over gehoord; misschien komt het straks in het debat met de staatssecretaris aan de orde. Toch wil ik vragen of ook u bezig bent zo'n benadering te ontwikkelen.

Minister **Verhagen**: U zult op dit punt van de staatssecretaris niets anders horen dan van mij, althans geen verscheidenheid in opvattingen zien om de doodeenvoudige reden dat wij met één mond spreken. U had een heel interessant betoog op dat punt. Korthedshalve kan ik u verwijzen naar hetgeen de minister-president vrij uitvoerig heeft gezegd op dit punt. Kort samengevat komt het erop neer dat de moraal terug moet in de markt, of het nu gaat om een sociale markteconomie of om een duurzame markteconomie. Van het ongebreidelde kapitalisme in die zin dat er geen moraal, geen toezicht is, hebben wij de grenzen wel gezien. Dat ben ik met u eens.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dank voor dit antwoord. Ik ben er op zichzelf blij mee, maar toch vraag ik nog sterker wat dit betekent. Je kunt dit zeggen, je kunt het tegen elkaar zeggen, ook in internationaal verband, maar het moet iets betekenen en tot uitdrukking komen in een nieuwe benadering. Daar vraag ik naar.

Minister **Verhagen**: De staatssecretaris gaat ook nog nader in op die elementen, omdat er een discussie over plaatsvindt. Maar het is evident dat er onderscheiden belangen zijn van de onderscheiden landen. Tegelijkertijd hebben juist door die verwevenheid de consequenties van gebeurtenissen of van opstellingen in het ene land onmiddellijk effect op de ontwikkelingen in een ander land. Dat betekent dat je er op een andere wijze tegenaan moet kijken.

Het is interessant om in een debat over de Staat van de Unie te worden bevraagd over een debat over de toekomst van de NAVO. Over parlementaire debatten gaat u en gaat de overkant. Ik ben te allen tijde bereid om daarover met u in debat te gaan. Juist om die debatten te stimuleren – wat willen wij met de NAVO en waar gaan wij naartoe? – heb ik het gebruik om geannoteerde agenda's voor EU-raadsbijeenkomsten aan de Kamer te sturen ook overgenomen voor de NAVO. Sinds twee jaar krijgt u in principe geannoteerde agenda's van NAVO-raadsbijeenkomsten van mij. Na de toppen van Riga en Boekarest volgt die van Straatsburg en Kehl. Daarover hebt u al een geannoteerde agenda gekregen. Ik kijk even naar boven. Jazeker, ik dacht dat ik die in ieder geval had getekend. Hij is in ieder geval van mijn bureau verdwenen, met handtekening, gericht aan de voorzitter van de Eerste Kamer. Daaruit blijkt onder andere dat er volgend jaar waarschijnlijk een vervolg komt op dit drieluik van Riga, Boekarest en Straatsburg, wat mogelijk zal uitmonden in een nieuw strategisch concept. Ik heb er eerder met u over gesproken. Ik heb toen gezegd dat ik nog niet overtuigd was van de noodzaak en van de werkelijkheid dat er een nieuw strategisch concept zou worden ontwikkeld. Maar in

Straatsburg en Kehl zal waarschijnlijk een eerste aanzet worden gegeven voor een discussie over een nieuw strategisch concept. Dat heeft er onder andere mee te maken dat de NAVO zich verder heeft ontwikkeld van een defensief-militaire organisatie naar een politiek-militaire alliantie die juist in samenwerking met de Verenigde Naties en landen buiten het verdragsgebied werkt aan stabiliteit en crisisbeheersing. Gelet op de discussie die ook in het kader van de NAVO over dat nieuw te ontwikkelen strategisch concept zal worden gevoerd, ben ik ervan overtuigd dat wij elkaar daarover nader zullen spreken en ook over de Nederlandse opvattingen die daarbij aan de orde moeten komen.

Het versterkte Europese mensenrechtenbeleid – ik denk aan de opmerkingen van mevrouw Strik – kwam afgelopen jaar onder meer tot uitdrukking in een aantal EU-demarches, verklaringen bij mensenrechtenschending in derde landen. Nederland kaartte zaken aan bij het EU-voorzitterschap waarvan wij vonden dat er een EU-demarche moest ontstaan. Wij verzochten dus om actie. Nederland was in 2008 ook actief bij de aanvaarding van met name EU-richtlijnen betreffende geweld tegen vrouwen, meer aandacht van de Europese Unie voor het bevorderen van de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing, de bescherming van religieuze minderheden, betere bescherming van kinderrechten en met name het tegengaan van kinderarbeid. Dat gaat breder dan alleen de Europese Unie. Voor de zomer komt de Europese Commissie op ons nadrukkelijk verzoek met een rapport over de mogelijkheid van een verbod om producten op de markt te brengen die zijn gemaakt met de ergste vormen van kinderarbeid. Dan hebben wij het gewoon over slavenarbeid. Daarom is er de noodzaak van een verbod dat daarin wordt meegenomen. Het wordt overigens een breder rapport waarin niet alleen handelsmaatregelen, maar ook andere aspecten aan de orde komen, bijvoorbeeld inkomensvoorziening in minst ontwikkelde landen.

De heer Van der Linden vroeg naar de stand van zaken in de onderhandelingen van de Durban review conferentie. Het is evident dat het huidige ontwerpdocument voor de Nederlandse regering onacceptabel is. Indien er geen beter slotdocument te realiseren is, is er voor Nederland geen basis om verder te onderhandelen. Ik heb gisteren in de bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie nog eens helder aangegeven, in navolging van mijn speech in de Mensenrechtenraad in Genève enkele weken geleden, waar voor Nederland de rode lijnen liggen. Die rode lijnen zijn heel evident. Religie is zeer belangrijk, maar mag niet boven individuen komen te staan. Met andere woorden, kritiek op religie is niet per definitie discriminatie. Geloofsafval is geen belasting van religie, zoals sommigen denken van degenen die het ontwerpdocument tot nu toe hebben opgesteld. Wat mij en de Nederlandse regering betreft, mag er geen focus komen op een afzonderlijk land, in dit geval Israël. Dat wordt met naam en toenaam genoemd en alle andere landen niet. Er dient aandacht te worden besteed aan antisemitisme. Het is niet acceptabel dat teksten die zich richten tegen Israël zich van antisemitisch woordgebruik bedienen. In het kader van het bestrijden van discriminatie en racisme heb ik er ook behoefte aan dat op geen enkele wijze goedkeuring wordt gegeven aan discriminatie van homoseksuelen. Op dat punt liggen er behoorlijk

Verhagen

harde rode lijnen. Ik heb er gisteren aandacht voor gevraagd.

Ik kreeg in de Razed gisteren brede steun voor deze rode lijnen. Ik heb een alternatief slotdocument overhandigd. In plaats van de 25 pagina's die er nu liggen, heb ik twee pagina's die de kern zouden moeten zijn van het bestrijden van racisme en discriminatie. Ik heb duidelijk gemaakt dat, als er niet snel een beter slotdocument komt dat juist uitgaat van het alternatief dat ik heb voorgesteld, er geen basis is om te praten en dat wij op dat moment met een probleem zitten. Op basis van die alternatieve tekst heb ik gisteren brede steun gekregen in de Razed. De tekst zal nu door de Europese Unie worden ingebracht als basis voor een toekomstig slotdocument. Als er niet snel uitzicht op is dat er langs deze lijnen kan worden gewerkt, zal de mogelijkheid dat de Europese Unie als geheel uit het Durbanproces stapt zeer duidelijk dichterbij komen. Nederland is bereid om dat op zeer korte termijn eenzijdig te doen, indien anderen dat niet doen. Ik heb op dat punt, juist in het kader van bredere coalities, ook contact met landen zoals Australië die eenzelfde lijn voorstaan. Wij hebben er geen zin in om een VN-conferentie die bedoeld is om racisme en discriminatie tegen te gaan te laten gijzelen door mensen die een politiek circus willen opvoeren en zelfs racistische teksten in het vaandel hebben.

De heer Van der Linden, mevrouw Strik en de heer Eigeman wijzen in hun interventies op de belangrijke plaats van de Raad van Europa in de politieke architectuur van Europa als geheel. Zoals de Kamer weet, hecht ook de regering bijzonder aan deze organisatie en haar kerntaken: versterking van democratie, respect voor mensenrechten en versterking van de rechtsstaat. Nederland heeft zich de afgelopen tijd, in lijn met de motie-Van der Linden die in uw Kamer unaniem is ingediend en aangenomen, juist ingezet om de discussie over de financiële grondslag voor deze organisatie om te buigen naar een groei van de middelen. Helaas heb ik moeten constateren dat daarvoor totaal geen draagvlak bestaat bij andere lidstaten. Die houden mordicus vast aan een reële nulgroei. De andere lidstaten zijn van mening dat de organisatie met de nu beschikbare middelen de huidige taken ook kan uitvoeren. Ik kan niet in de toekomstige agenda's van mijn EU-collega's kijken, maar ik kan mij voorstellen dat in deze tijden van economische teruggang die tendens niet anders zal worden, althans zich niet makkelijk zal laten ombuigen. Ik ben best bereid om weer met mijn collega's daarover te spreken, maar het was echt een volstrekte "no go". Ik denk dat het wel van belang is – wij moeten elkaar daarin niet als tegenstander zien, maar meer als bondgenoten – dat ook u in uw gesprekken met uw collega's van andere lidstaten in de Raad van Europa probeert om deze discussie weer vlot te trekken. Het is gewoon een "no go" geweest en wij hebben er zeer veel energie in gestoken.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik ben wel blij om te horen dat u zich er zo voor hebt ingespannen. Maar is het Verdrag van Lissabon op geen enkele manier een argument, omdat met de inwerkingtreding van het verdrag ook de EU kan toetreden? Dat zou vanzelfsprekend een verzwaring betekenen van de werklast voor het Hof.

Minister **Verhagen**: Ik denk niet dat het een verzwaring betekent van de werklast van het Hof. Ik denk wel dat het belang van de Europese Unie als zodanig groter zal worden bij een goed functionerende Raad van Europa, juist omdat de Europese Unie als entiteit zelfstandig kan toetreden tot de Raad. Dat is niet alleen omdat wij dat vinden; het wordt ook makkelijker voelbaar. Laten wij er even van uitgaan dat het Verdrag van Lissabon in werking zal treden. Vooralsnog is dat niet het geval.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Nog niet.

Minister **Verhagen**: U bent optimistisch gestemd. Dat doet mij deugd. Daardoor zou wel een nieuw momentum gecreëerd kunnen worden om een nieuwe poging te wagen om de discussie over de financiële grondslag te heropenen. Het was nu dusdanig mordicus "nee" dat ik helaas moet constateren dat wij redelijk alleen staan.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik ben de minister dankbaar dat hij er politieke energie in heeft gestoken. Die ministers zeggen nu: geen cent erbij. Ik zal niet bestrijden dat er misschien in de organisatie zelf kan worden bezuinigd. Maar hoe verklaart de minister nu dat diezelfde ministers voor de Europese Unie voor de komende vijf jaar 1,2 mld. beschikbaar stellen voor democratie en mensenrechten, dat een Europarlementariër bij mij komt en zegt dat men 140 mln. op de lijn heeft staan en dat wij afgelopen week een gesprek hebben gehad met de nieuwe directeur van het Agentschap voor de Mensenrechten, die 17 mln. krijgt en ons er niet van kan overtuigen dat er een toegevoegde waarde is? Wat zit er dan fout?

Minister **Verhagen**: Ik zeg niet bij voorbaat dat een effectief EU-mensenrechtenbeleid geen toegevoegde waarde zou hebben. Dat geldt zeker waar het gaat om landen die geen lid zijn van de Raad van Europa. Dit kon onder andere ontstaan – dat was een van de vragen van de heer Van der Linden – doordat de financiering van het EU-mensenrechtenbeleid binnen de financiële perspectieven plaatsvindt. Er is dus wel een herverdeling van het geld binnen Europa, maar er wordt geen extra geld van de lidstaten gevraagd.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat vind ik eerlijk gezegd niet overtuigend.

Minister **Verhagen**: Mijn collega's vinden dat blijkbaar wel!

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan hebt u nog een missie bij uw collega's! Ik kan uit ervaring bevestigen dat de besteding van die middelen bij het Europese Hof en andere instanties aanzienlijk beter is dan wij afgelopen week hebben gehoord. Zij hebben ons niet kunnen overtuigen van de toegevoegde waarde en ik vrees eerlijk gezegd dat het heel moeilijk zal zijn om dat alsnog te doen.

Minister **Verhagen**: Ik ga niet over het Europees Parlement. Het grootste probleem bij het vinden van een andere financiële grondslag ligt niet zozeer bij de EU-landen, alswel bij de niet-EU-landen die lid zijn van de Raad van Europa. Die landen, Rusland met alle respect voorop, doen moeilijk. Neem die uitgestoken

Verhagen

hand van mij nu aan en laten wij kijken hoe wij dit debat nieuw leven in kunnen blazen. Wij moeten er om te beginnen voor zorgen dat in al die andere parlementen de ministers op dit punt net zozeer op de huid worden gezeten als in Nederland.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik wil die taak graag overnemen in andere parlementen. U kunt niet zeggen dat de terughoudendheid van de niet-EU-landen, over het algemeen ook de armste landen, bij de financiering een argument is voor de 27 landen om niet met u mee te gaan.

Minister **Verhagen**: Wij moeten overeenstemming bereiken, maar ik krijg gewoon niet te horen. Dan kan ik hoog en laag springen, maar wij moeten het volgens mij anders doen dan het afgelopen jaar. Wij moeten ervoor zorgen dat daar door meerdere landen voor wordt gepleit. Ik kan daar met mijn collega's over praten en u kunt dat doen met uw collega's, zodat in de parlementen van de lidstaten van de Raad van Europa dat debat ook eens wordt gevoerd. Dan bekijken wij of wij dat niet kunnen omzetten in een meer solide financiële basis voor de Raad van Europa. Ik ben het namelijk met u eens dat de Raad van Europa een buitengewoon belangrijke plaats in die implementatie van de mensenrechtenstrategie vervult.

Ook het werk van de mensenrechtencommissaris Hammerberg wordt door ons bijzonder gewaardeerd en ondersteund. Wij hebben onder andere extra financiële middelen beschikbaar gesteld, omdat de rest dat niet doet. Verder hebben wij een toegevoegde kracht op zijn kantoor gefinancierd om op het gebied van Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender (LGBT) extra activiteiten te ontplooiën. Ik ben voornemens dat komend jaar te blijven doen. De heer Van der Linden vroeg om een uitbreiding daarvan met nog een extra kracht. Los van het feit dat wij de enigen zijn die dit doen, is volgens mijn informatie het kantoor van Hammerberg op dit moment adequaat bemenst voor de hem toegewezen taken. Maar ik zeg de heer Van der Linden toe met Hammerberg contact op te nemen om te zien of dat daadwerkelijk het geval is.

Een ander element waarvoor de heer Van der Linden terecht aandacht vroeg is de zestigste verjaardag van de Raad van Europa en de vijftigste van het Hof, mijlpalen die ook door de regering worden aangegrepen om op gepaste wijze het belang van mensenrechten in het kader van de Raad van Europa onder de aandacht van jongeren te brengen, met een op scholen gerichte campagne. Ik heb ook de Eerste Kamer uitgenodigd om, uiteraard binnen de beperkingen die het budget mij in deze tijden stelt, te kijken of wij in de tweede helft van dit jaar additionele activiteiten kunnen organiseren, zoals een debatbijeenkomst over de toekomst van de Raad van Europa. Daarover zijn wij in contact, welk contact op een zeer plezierige wijze plaatsvindt. Ik ga ervan uit dat wij in dit kader kunnen bezien hoe wij de Raad van Europa verder in het zonnetje kunnen zetten ter gelegenheid van zijn verjaardag.

Terecht is gewezen op de noodzaak van een goede samenwerking tussen het Europees Grondrechtenagentschap en de Raad van Europa. In 2008 is tussen beide organisaties een overeenkomst gesloten die voorziet in regulier overleg en complementariteit. Daartoe zit nu ook een vertegenwoordiger van de Raad

van Europa in de managementraad van het Europees Grondrechtenagentschap. Wij zullen er actief op blijven toezien dat de oorspronkelijke werkverdeling tussen beide organisaties goed wordt nageleefd, mede gelet op de discussie die wij hier eerder bij de instelling van eerder genoemde organisatie hebben gevoerd.

De heer **Peters** (SP): Ik heb een meer inhoudelijke vraag over de Raad van Europa. Als je kijkt naar de stand van zaken rond de conventies en de protocollen, zie je dat een groot aantal getekende of geratificeerde exemplaren ontbreekt. Dat kost op zich weinig geld. Op sommige punten heeft Nederland zelfs voorbehouden gemaakt, zodat het heeft deelgenomen aan de discussie, maar het heeft toch niet ondertekend of geratificeerd.

Minister **Verhagen**: Het niet tekenen valt op zich nog wel mee. In het reguliere overleg met de Raad van Europa hebben wij stilgestaan bij dit punt. Of op het punt van nationale wetgeving, of op het punt van verdragen hebben wij de onderdelen gecoverd. Bij ratificatie is het parlement aan zet, nadat wij hebben getekend. Met sommige collega's heb ik daarover discussies om ervoor te zorgen dat wij dat wel gaan doen. Onze staat van dienst op het punt van mensenrechten bewijst dat het geen onwil is van de Nederlandse regering om toe te treden tot bepaalde verdragen of protocollen. Soms zijn in de Nederlandse wetgeving op dit punt al voldoende waarborgen ingebouwd. Als dat niet het geval is, zeg ik u toe daar met de stofkam doorheen te gaan en zo nodig collegae aan te spreken om het zetten van nadere stappen.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Mag ik u alvast de Europese erecode voor de sociale zekerheid in herinnering brengen? Die ligt er in ieder geval nog.

Minister **Verhagen**: Bij dezen genoteerd! Die nemen wij mee met die stofkam!

Ik kom toe aan de uitbreiding. Ook een economische crisis mag geen aanleiding zijn om te gaan rommelen met regels en/of criteria. Ik hoorde gisteren in de Raad een aantal lidstaten zeggen dat wij de criteria voor uitbreiding nu maar moeten versoepelen om (potentiële) kandidaat-lidstaten de helpende hand te bieden. Daarbij werd een traditioneel beroep op mij gedaan om nu eindelijk eens op te houden met mijn verzet tegen Servië, in relatie tot de samenwerking met het Joegoslaviëtribunaal. Zo'n redenering druist in tegen alles waarvoor ik sta. Natuurlijk is solidariteit met niet-EU-lidstaten nodig, daar heb ik oog voor, maar ik wijs erop dat er geen regio in de wereld is die zoveel steun per hoofd van de bevolking ontvangt als de westelijke Balkan.

In reactie op de heer Ten Hoeve kan ik zeggen dat ik het absoluut niet eens ben met voormalig minister Bot dat de EU sneller en veel meer moet worden uitgebreid. Deze regering heeft zich er in december 2006 hard voor gemaakt – ook de heer Bot destijds als minister – dat er uitbreidingscriteria moesten worden vastgelegd. Nadien hebben wij ons ervoor ingespannen om dat vast te leggen in het Verdrag van Lissabon. Wij gaan geen water bij de wijn doen als het gaat om de toetredingscriteria, die buitengewoon helder zijn vastgelegd. Wij gaan niet vroegtijdig toetredingsdata noemen, wat ook geldt voor Kroatië. In reactie op de vraag van mevrouw Broekers

Verhagen

zeg ik dat Kroatië op dit moment niet voldoet aan alle voorwaarden. Het land werkt onder andere niet volledig samen met het Joegoslaviëtribunaal en ook op het gebied van de JBZ moeten nog hervormingen worden doorgevoerd. Het grensgeschil tussen Kroatië en Slovenië legt daarnaast een hypotheek op die toetredingsonderhandelingen, omdat Slovenië als EU-lidstaat vanwege dit geschil een aantal onderhandelingshoofdstukken blokkeert. Nederland roept beide partijen op juist dit grensgeschil niet te politiseren en voor te leggen aan een onafhankelijke arbiter. De Commissie heeft bemiddeling aangeboden die wij hebben gesteund. Op dit punt is het aan beide regeringen om over hun eigen schaduw heen te stappen om tot een bevredigende oplossing te komen. Als het gaat over samenwerking en JBZ moeten zij voldoen aan de criteria.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik had van oud-minister Bot niet begrepen dat hij bedoelt dat niet meer naar de toelatingscriteria moet worden gekeken. Die liggen namelijk vast: wij weten op basis van welke normen wij willen toelaten.

Minister **Verhagen**: Het is dus geen oproep aan ons, maar aan die landen.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Naar mijn gevoel speelt er toch wel iets meer. Hij zegt wel: er is een discussie over de grenzen van de EU en Nederland maakt daar zelfs een heel scherpe discussie van. Ook al zouden landen kunnen voldoen aan de toelatingscriteria, wij willen op dit moment aan geen enkel land enig uitzicht, zelfs niet op lange termijn, bieden. De heer Bot vraagt zich af waarom je grenzen zou stellen. Is alleen het voldoen aan de toelatingscriteria niet mooi genoeg?

Minister **Verhagen**: De heer Bot sprak over een sneller proces. Dat is geen boodschap die aan ons is gericht, maar aan de (potentiële) kandidaat-lidstaten. Zij hebben het tempo van toenadering geheel in eigen hand. Als zij voldoen aan de criteria kunnen zij toetreden. De mate waarin zij aan de Kopenhagencriteria voldoen, is allesbepalend. Wij sluiten de deur dus helemaal niet voor de Balkan. Wij hechten eraan om de Balkan, inclusief Servië, te verwelkomen binnen de Europese structuren en de Europese samenwerking. Maar daar hoort volledige samenwerking met het Joegoslaviëtribunaal gewoon bij. Uitbreiding is nooit een vanzelfsprekendheid. Omdat wij vinden dat kandidaat-lidstaten volledig onderdeel moeten worden van de Europese waarden-gemeenschap, leggen wij daar wel grenzen, maar dat is niet nieuw, dat is altijd gebeurd. Er wordt gepleit voor Rusland, waarover ik straks nog kom te spreken in het kader van het oostelijk partnerschap. De huidige situatie in ogenschouw nemend, vinden wij dat een aantal landen geen uitzicht moet worden geboden op het kandidaat-lidmaatschap. Nauwere samenwerking wil niet zeggen dat zij daarmee potentieel lid van de EU worden. Maar wij komen niet terug op eerder gedane toezeggingen en gemaakte afspraken.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): In het laatste zit het hem inderdaad. U zegt tegen de Balkanlanden: het is jullie eigen verantwoordelijkheid om maar zo snel mogelijk aan de normen te voldoen. Maar hetzelfde zegt u niet

van alle andere landen, dat is uitsluitend voor deze paar landen.

Minister **Verhagen**: Ik zeg dat niet tegen Oekraïne, niet tegen Rusland ...

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Of Marokko.

Minister **Verhagen**: Of Marokko, inderdaad, dat land kan wat mij betreft niet bij de EU. Daarin heeft u volkomen gelijk. Ik heb niet begrepen dat mijn voorganger dat bedoelde, maar als u dat in zijn uitspraken leest, ben ik het daar niet mee eens.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik ben niet aanwezig geweest bij zijn toespraak, dus ik heb het krantenartikel daarover zo geïnterpreteerd. Ik kan mij nog niet precies de redenering voorstellen. Waarom leggen wij deze grens, terwijl voor ons toch de waardengemeenschap het belangrijkste is? Waarom leggen wij zo'n grens waarvan wij, lijkt het, niet meer willen afwijken?

Minister **Verhagen**: Omdat het de EU is, en niet de VN.

De heer **Eigeman** sprak over Montenegro, welk land ondubbelzinnig een toetredingsperspectief heeft. Daar komen wij als Nederlandse regering dan ook niet op terug. Maar ook hier is het zaak dat het land aan de vooraf gestelde voorwaarden voldoet. Vooral de administratieve capaciteit van de overheid is nog niet op orde. Er zijn buitengewoon grote lacunes als het gaat om de bestrijding van criminaliteit. Als ik kijk naar wat dat land op dit moment "levert", is het nog te vroeg voor nieuwe kwalitatieve stappen in het toetredingsproces. Maar daarmee zijn wij er niet, want wij zullen Montenegro moeten helpen, zowel bilateraal als via preaccessiemiddelen van de EU, om juist aan die voorwaarden te voldoen. Wij zijn niet voor het sjoemelen met criteria, maar wij willen wel landen helpen om aan die criteria te voldoen. Ik ben het absoluut met de heer **Eigeman** eens dat Montenegro zo snel mogelijk een volgende stap moet zetten, maar nogmaals, dat is aan dat land, en wij willen daarbij helpen. Als wij zeggen dat wij niet willen sjoemelen met criteria zijn wij niet tegen uitbreiding: Nederland is zeker geen tegenstander van uitbreiding, maar het moet volgens de voorwaarden die wij daarbij zelf hebben geformuleerd.

De heer **Eigeman** (PvdA): Dank voor dit antwoord, want u spreekt nu in termen van perspectieven. Ik heb het verhaal over de Balkan, waar ik Montenegro uit heb gelicht, vooral neergezet omdat, als wij het hebben over belangrijke waarden als stabiliteit en vrede, die regio een zwakke plek is. Dit heeft te maken met de geschiedenis, zodat je daar wel in termen van perspectief over moet blijven praten. U doet dat op dit moment en ik waardeer dat. Ik ben het overigens met u eens dat wij niet onder druk van de omstandigheden van dit moment moeten versoepelen. Wel is het goed dat wij af en toe aangeven dat dat perspectief er is, maar dat het op onze voorwaarden gebeurt. Daarbij gaat het om het dragen van de Europese samenwerking als een verband dat de stabiliteit en de vrede in Europa wil blijven bevorderen. Naar buiten toe lijkt het af en toe alsof het allemaal niet moet, en vandaar mijn gebruik van het woord "afwe-rend". U zegt hier nadrukkelijk dat er perspectief is, dat

Verhagen

men steun verdient, maar dat men zich wel moet inspannen.

Minister **Verhagen**: Absoluut, volledig mee eens. Als wij kijken naar de oorspronkelijke doelstelling van de EU, toen nog EGKS, zien wij dat het daarbij ging om samenwerking met landen om daarmee oorlog te voorkomen en welvaart en welzijn te bieden. Ik hoop van ganser harte dat ik het vanuit mijn verantwoordelijkheid nog zal meemaken dat juist ook op de Balkan vervolgstappen kunnen worden gezet. Het zou mooi zijn als wij de Balkan kunnen opnemen in de EU.

Vaak wordt negatief gesproken over de uitbreiding. Twintig jaar geleden viel de Berlijnse Muur, ik stond er zelf bij. Nee, er is geen oorzakelijk verband tussen val van de Muur en mijn aanwezigheid daar, maar het geeft aan dat het een historisch moment was. Als historicus was ik bij de historische momenten die om ons heen gebeurden. Vijf jaar geleden traden tien nieuwe lidstaten toe tot de EU, en ik denk dat dat de mijlpalen van mijn generatie zijn. Wij kunnen best kritiek hebben op bepaalde ontwikkelingen die ons te snel of niet snel genoeg gaan. De staatssecretaris heeft namens de regering duidelijk gemaakt hoe wij staan ten opzichte van Roemenië en Bulgarije. Maar grosso modo is evident dat de Midden- en Oost-Europese landen er helemaal bij horen. Na 40 jaar communisme en dictatuur zijn die landen eigenlijk zonder al te idiote schokken democratische landen geworden, waar mensenrechten worden gerespecteerd. Als je je de bloedige geschiedenis van Europa voor de geest haalt, is het ongelooflijk dat wij in zo'n korte tijd zo'n vreedzame omwenteling hebben gezien op ons continent. Nu werken wij op een heel vreedzame en effectieve manier met elkaar samen. Dat hadden wij niet durven denken of hopen in 1989. Laten wij elkaar wat dat betreft bij de les houden. Je kunt zeggen dat Europa door de 27 lidstaten, in plaats van twaalf of zes, sterker is geworden op het wereldtoneel, als het gaat om onderhandelingen over het klimaat, energie, handel, mensenrechten enzovoorts. Die 27 lidstaten vormen een blok waar eigenlijk niemand omheen kan, waarmee rekening moet worden gehouden. Op dat punt wordt beter naar Europa geluisterd, juist omdat wij de grootste vrije markt ter wereld zijn. Door de stabiliteit en de grote interne markt heeft juist een land als Nederland met zijn open economie veel verdiend aan de uitbreiding, meer dan andere landen. Wij kunnen de voordelen van de uitbreiding inderdaad – ik ben het wat dat betreft eens met de heer Eigeman – wel eens beter voor het voetlicht brengen.

Mevrouw Broekers vroeg naar het Europees perspectief van een land als IJsland. Het is aan IJsland zelf om te besluiten of het een lidmaatschapsaanvraag wil indienen. Sinds de economische crisis zijn de euro en het lidmaatschap van de EU nog nooit zo populair geweest. Maar op dit moment is die aanvraag nog niet binnen. Dit onderwerp wordt op dit moment binnenlandspolitiek in IJsland bediscussieerd. Evident is dat IJsland een heel bijzonder kandidaat-lid zou zijn, want het voldoet al aan de politieke Kopenhagencriteria. Als lid van de Europese Economische Ruimte heeft het land eigenlijk al 70% van het acquit overgenomen. Maar ook hier geldt: net als alle kandidaat-lidstaten zal IJsland aan alle voorwaarden moeten voldoen. Wij zullen dat te zijner tijd bekijken. Het aparte is dat dit een land is dat juist gelet op zijn houding al buitengewoon veel stappen heeft gezet die

andere kandidaat-lidstaten, als zij dat zouden worden, nog moeten zetten.

De heer Yildirim heeft inzake Turkije gewezen op de in het verleden gemaakte afspraken daarover. Ook hier zeg ik dat wij niet terugkomen op onze afspraken, dus ook niet ten aanzien van de toekomstige toetreding van Turkije, mits dat land aan de voorwaarden voldoet. Het is wat dat betreft spijtig dat met name het hervormingsproces in Turkije nog steeds wordt gekenmerkt door zeer beperkte vooruitgang. Er zijn natuurlijk lichtpunten te zien, zoals de oprichting van een Koerdische tv-zender. Op het punt van wetgeving is het een en ander gebeurd. Ook de wil is er nog zeer duidelijk, zoals bleek bij het bezoek van premier Erdogan aan Brussel eind januari. De komende maanden zullen echter serieuze resultaten moeten worden geboekt, vooral op het Cyprusdossier en het Ankaraprotocol. Ik ben het met mevrouw Broekers-Knol eens dat 2009 een belangrijk jaar zal worden, al is het alleen maar omdat de Europese Commissie het komende najaar voor de derde keer de implementatie van het Ankaraprotocol zal evalueren. Het is evident dat op dit punt Turkije aan zet is. Ik zou het toejuichen als ook anderen buiten de Europese Unie Turkije zouden oproepen om op dit punt aan zijn verplichtingen te voldoen.

Het overnemen van de Europese normen op het gebied van rechten van de mens is een belangrijke voorwaarde bij de toetredingsonderhandelingen en ook in de politieke dialoog met Turkije. Ik heb zelf tijdens mijn bezoeken aan Turkije mijn zorgen uitgesproken over het gebrek aan voortgang op het terrein van de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst en de positie van minderheden. Daarbij heb ik ook een nadrukkelijke relatie gelegd met de toepassing van artikel 301 van de Turkse strafwet. Er zijn wel wat wijzigingen gekomen, maar tegelijkertijd wordt nog steeds op basis van de oude interpretatie de vrijheid van meningsuiting beperkt of worden nog steeds mensen vervolgd vanwege bepaalde uitlatingen. Nederland zal nauwgezet blijven volgen op welke wijze Turkije met vervolgingen op basis van dit artikel omgaat.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denk de minister nog ongeveer nodig te hebben? De minister is nu een uur aan het woord geweest. Dat is vrij lang ten opzichte van wat hem was toegedacht.

Minister **Verhagen**: Nog twintig minuten denk ik.

De **voorzitter**: Nog twintig minuten. In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.

Minister **Verhagen**: Ik zal gaan "beschränken", Frau Vorsitzende.

De **voorzitter**: Graag.

Minister **Verhagen**: Het oostelijk partnerschap moet als zodanig positief worden bejegend. Wij doen dat ook. Wij zullen overmorgen in de Europese Raad verder daarover spreken. Dat partnerschap biedt namelijk een mogelijkheid om de Europese waarden wortel te laten schieten in onze partnerlanden en onze buurlanden. Wij hebben er ook belang bij om een rand aan onze randen van stabiele en meer welvarende landen te krijgen. Ik heb de Kamer

Verhagen

daarover vandaag een brief gestuurd, waardoor wij daarbij nader kunnen stilstaan.

De intensivering, die wij voorstaan, van de betrekkingen met de partnerlanden aan oostelijke kant kent ook voorwaarden. Ik zeg het mevrouw Broekers-Knol en de heer Kuiper na: voor Belarus maken wij een voorbehoud. Ik hecht eraan om het wel erbij te betrekken. Laat ik dat vooropstellen. Door het erbij te betrekken, heb je uiteindelijk meer invloed op een ontwikkeling ten positieve dan wanneer je het blijft afstoten. Zolang democratisering en rechtsstatelijke ontwikkeling uitblijven, vind ik dat er voor Belarus maar heel beperkt plaats kan zijn in dat oostelijk partnerschap. Wij moeten Loekasjenko geen platform bieden. Staatssecretaris Timmermans heeft dat gisteren in de Radeb naar aanleiding van de discussie over de Europese Raad van overmorgen onderstreept en ik heb dat zelf in relatie tot de discussie over Wit-Rusland nog eens onderstreept. Vanwege de gebrekkige vooruitgang op het punt van respect voor de mensenrechten hebben wij gisteren het initiatief genomen, waarvoor wij gelukkig steun hebben gekregen, om de sancties weer met een jaar te verlengen onder gelijktijdige opschorting van een deel van met name de reisbeperking. Het zag er eerst naar uit dat er geen unanimititeit te vinden zou zijn voor het verlengen van de sancties, maar dat is ons dus gisteren ook op basis van onze inbreng gelukt.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik meen gelezen te hebben dat Belarus overweegt om Zuid-Ossetië en Abchazië te erkennen. In hoeverre zou dit belemmerend kunnen werken?

Minister **Verhagen**: Dat kan belemmerend werken om de doodeenvoudige reden dat wij gisteren in de conclusies van de Radeb nog eens onderstreept hebben, dat het van belang is dat men zich houdt aan alle beloftes, ook die in het kader van de OVSE en met inbegrip van het niet erkennen van Zuid-Ossetië en Abchazië.

Het moge duidelijk zijn, gelet op mijn eerdere opmerkingen, dat het oostelijk partnerschap geen uitzicht biedt op lidmaatschap. Ik sluit niet uit dat het anderszins kan, maar het is geen voorportaal voor lidmaatschap.

Op de vragen van mevrouw Broekers-Knol kan ik antwoorden dat het ook niet tegen iemand is gericht. Ook betrokkenheid van derde landen op projectbasis is mogelijk. Denk aan Rusland of Turkije, als dat op projectbasis zo uitkomt.

De leden Broekers-Knol, Eigeman, Kuiper en Ten Hoeve stelde vragen over de relatie tussen de EU en Rusland. Hun opmerkingen sluiten aan bij de regeringsreactie op het AIV-advies, dat vorig jaar is verschenen, alsmede bij de brieven die ik deze Kamer daarover ook in het afgelopen jaar heb gestuurd. De economische crisis die ook in Rusland diepe sporen trekt, biedt juist op buitenlandspolitiek terrein meer kansen. Die maakt ook hier weer een wederzijdse afhankelijkheid duidelijk. Tezamen met het aantreden van de nieuwe Amerikaanse regering zijn er, na de moeilijke periode van afgelopen zomer, nu hernieuwde mogelijkheden om met Rusland samen te werken. Wij moeten wel realistisch zijn. Wij zullen elkaar – EU, VS, Rusland – kunnen vinden op terreinen als de bestrijding van de economische crisis, Afghanistan, ontwapening of klimaatbeheersing. Op een aantal terreinen zullen wij echter ook van mening blijven verschillen, bijvoorbeeld over Georgië.

De heer Ten Hoeve vroeg of de regering niet wat meer realiteitszin zou moeten betrachten en zich zou moeten neerleggen bij de afscheiding van Abchazië en Zuid-Ossetië. Voor mij kan daarvan geen sprake zijn. Hij vindt mij of de Nederlandse regering te legalistisch. Ik vind dat er niet gemarchandeerd kan worden met de territoriale integriteit. Je hebt het dan echt over de basis van de oude Helsinki-afspraken. Als wij praten over Europa als waardengemeenschap, moeten wij op dit punt niet marchanderen. Ik heb dit ook duidelijk aan minister Lavrov te kennen geven.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Laat ik vooropstellen dat ik mij dit standpunt van de minister heel goed kan voorstellen. Desondanks constateer ik dat wij dan toch, hier en op wel meer plaatsen, tienduizenden vluchtelingen min of meer in de kou laten staan, omdat wij een situatie continueren die geen enkel uitzicht meer biedt. Is het dan toch niet noodzakelijk om naar andere middelen te kijken?

Minister **Verhagen**: Ik ben het niet met de heer Ten Hoeve eens dat wij tienduizenden vluchtelingen in de kou laten staan. Absoluut niet! Ik heb recentelijk in Georgië een vluchtelingenkamp bezocht, waar mensen worden opgevangen die vanwege de oorlog weggevlucht zijn uit Zuid-Ossetië. Ik kan niet stellen dat wij deze mensen in de kou laten staan. Tegelijkertijd proberen wij in Genève te bewerkstelligen dat er ook daar een oplossing komt, waarbij Georgië en Rusland en vertegenwoordigers van Zuid-Ossetië en Abchazië, zonder impliciet hun onafhankelijkheid te erkennen, met de VN en de EU om de tafel zitten om op dit soort punten een doorbraak te realiseren. Wij proberen dus opnieuw op te slaan van het conflict te voorkomen. Wij proberen partijen bij elkaar te brengen. Wij investeren ook in Rusland, maar dat wil niet zeggen dat wij tot erkenning moeten overgaan. Als wij die stap zouden zetten, zouden er nog heel wat meer conflicten geprovoceerd worden omdat men dan zijn kans schoon ziet.

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Ik dank de minister voor de uitvoerige beantwoording van de vraag over de toetreding van Turkije tot de Europese Unie. Niet alleen vanuit de militair-strategische invalshoek, maar ook vanuit de politiek-economische invalshoek is het van belang om de relatie met Turkije goed te onderhouden, ook in Europees verband, gezien de uitbreiding van de markt in de richting van het Midden-Oosten en de voormalige Oostbloklanden. Vanuit die invalshoek is het goed als het kabinet met een helder antwoord komt dat Turkije een partner is, ook in economisch opzicht, en dat het kabinet er daarom voorstander van is om te zorgen dat Turkije blijft bij de Europese Unie en zijn wetten conform de Europese richtlijnen opstelt. Het zou heel goed zijn om met een dergelijk standpunt naar buiten te komen.

Minister **Verhagen**: Ik ben het met de heer Yildirim eens dat het belang van samenwerking met Turkije verder gaat dan de geostrategische ligging. Samenwerking is ook economisch gezien van belang. Ik denk ook aan de rol die Turkije heeft gespeeld bij het beëindigen van mogelijke spanningen in de Kaukasus of aan de rol van Turkije in relatie tot het Midden-Oosten. Op dit soort punten blijkt wel degelijk dat Turkije zich als een

Verhagen

verantwoordelijke speler in de regio opstelt. Nogmaals, wij komen niet terug van eerdere afspraken. Er is voor Turkije perspectief op toetreding, maar het moet wel voldoen aan de criteria.

Ondanks de verschillen van opvatting over een aantal elementen is het van belang dat de Europese Unie in haar relatie met Rusland blijft investeren, zeker nu. De onderhandelingen die wij zijn gestart in het kader van de NAVO en met name in het kader van de Europese Unie over nieuwe strategische en brede overeenkomsten tussen de EU en Rusland zijn daarvan het meest tastbare bewijs. Ik geef tegenover mevrouw Broekers toe dat deze onderhandelingen complex zijn en enige tijd zullen duren.

Over de Europese veiligheidsstructuur en de voorstellen van president Medvedev is in het kader van de OVSE uitvoerig gesproken en hierover zal weer worden gesproken. De voorstellen zijn niet geheel uitgewerkt, maar wij moeten wel het gesprek met Rusland aangaan nu het heeft aangegeven met ons een dialoog over veiligheid te willen voeren. Die uitgestoken hand moeten wij aanvaarden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik las net in Agence Europe dat de Europese Commissie kenbaar heeft gemaakt met Rusland te willen praten over de veiligheidsarchitectuur. Is de minister het daarmee eens?

Minister **Verhagen**: Ja, maar dat wij daarmee instemmen wil niet zeggen dat er een nieuwe veiligheidsarchitectuur moet komen. Ik denk dat de NAVO, de EU en de OVSE instellingen zijn die wij niet bij het oud vuil moeten zetten. Integendeel, daar moeten wij gebruik van maken en wij moeten juist wel spreken over gedeelde belangen op het gebied van veiligheid. Daarbij spreken wij over de non-proliferatie van kernwapens, wapenbeheersing, conflicten in het Midden-Oosten, de nucleaire dreiging van Iran enzovoort. Er zijn tal van onderwerpen waarbij wij juist samen kunnen werken. Ik heb wat dat betreft goede hoop. Door de nieuwe regering van de Verenigde Staten en door de ideeën die door Rusland naar voren zijn gebracht op het gebied van ontwapening, lijkt het mij dat deze discussie in dit jaar nieuwe mogelijkheden brengt om op dit punt stappen te zetten.

Een aantal Kamerleden vroeg terecht aandacht voor de zuidflank van de Europese Unie, het Middellandse Zeegebied. Ondanks het feit dat de eerste bijeenkomsten heel goed waren, moet ik eerlijk toegeven dat de Unie voor de Middellandse Zee, die in juli 2008 met zoveel verwachtingen werd gelanceerd, tijdelijk het slachtoffer is van een gebrekkige voortgang in het vredesproces in het Midden-Oosten. Dat maakt eens te meer duidelijk dat de gevolgen van het conflict in het Midden-Oosten veel verder reiken dan alleen Israël en de Palestijnse gebieden. Het is cruciaal dat het vredesproces in het Midden-Oosten spoedig wordt hervat.

Door de aanwezigheid van 70 landen op de Gazaconferentie in februari jongstleden te Sharm el-Sheikh is het signaal afgegeven dat de internationale gemeenschap en de Europese Unie nauw betrokken willen blijven bij het vredesproces in het Midden-Oosten. De Europese Unie zal haar actieve rol als grootste donor en lid van het kwartet blijven spelen. Dit moet leiden tot een duurzame oplossing door hervatting van de onderhandelingen tussen Israël en de Palestijnen, de uitvoering van de routekaart voor de vrede, het Annapolisproces en het

Arabisch vredesinitiatief. Het is evident dat het conflict rondom Gaza een ernstige terugslag heeft betekend voor deze onderhandelingen. Het is duidelijk dat de Israëlische regering en de Palestijnse Autoriteit het afgelopen jaar intensief hebben onderhandeld en dat het Annapolisproces wel degelijk tot winst heeft geleid. De Israëlische regering en de Palestijnse Autoriteit hebben een gedeelde visie op de toekomst, waarbij wordt uitgegaan van een tweestatenoplossing. Zij hebben zich verplicht tot het sluiten van een samenhangend akkoord op alle onderwerpen. Ik meen dat de Europese Unie de mogelijkheden die zij heeft, juist moet aangrijpen om hierbij een belangrijke rol te spelen. De Unie moet enerzijds opkomen voor de belangen en het staatsrecht van Israël en anderzijds voor de belangen van de Palestijnen in Israël, op de Westoever en in Gaza. Juist omdat de EU daarbij een rol wil spelen die verder gaat dan alleen maar de traditionele bemoeienis met de Palestijnse Autoriteit heeft de Unie gehecht aan een voortgaande versterking van de relatie van de Europese Unie met Israël. Dit biedt juist een forum om Israël te kunnen aanspreken op zijn gedrag. Dat is niet meten met twee maten, zo zeg ik tegen de heer Eigeman. In dit kader is namelijk vooral van belang dat de EU expliciet als voorwaarde heeft gesteld – en daaraan is ook tegemoetgekomen – dat een subcomité mensenrechten wordt ingesteld om daar het respect voor de mensenrechten te bespreken. Het is evident dat wij van de nieuwe Israëlische regering, van welke samenstelling dan ook, en van de nieuwe Palestijnse Autoriteit, van welke samenstelling dan ook, verwachten dat zij op een vreedzame wijze blijven werken aan een tweestatenoplossing. Daar zullen wij hen ook op aanspreken.

Mevrouw Strik stelt dat de intensivering van de relatie tussen de EU en Israël is opgeschort als gevolg van de Gazacrisis. Daar is geen sprake van. Er is nooit formeel besloten om deze op te schorten. Beide, en vooral Israël, hadden op dat moment iets anders aan hun hoofd. Het ging om een technisch besluit, dat juist in nauw overleg tussen de Commissie en Israël is genomen. De uitvoering van bepaalde aspecten van die intensivering zijn wel vertraagd als gevolg van de crisis.

Zij stelt verder dat de regering geen uitvoering heeft gegeven aan de motie van de Tweede Kamer om zich in VN-verband in te zetten voor een onafhankelijk onderzoek naar mogelijke oorlogsmisdaden tijdens het Gazaconflict. Dat wijs ik met alle kracht van de hand. Hierover heb ik ook al een discussie gevoerd in de Tweede Kamer omdat hierover een of ander idioot bericht in The Irish Times stond. Deze suggestie is volstrekt onjuist. De regering heeft zich hier juist voor ingezet. Ik heb een brief gestuurd aan de secretaris-generaal van de Verenigde Naties om aan te geven dat wij een dergelijk onderzoek juist wenselijk vinden. Ik heb dat ook in het kader van de Europese Unie uitgedragen.

Tot slot vraagt mevrouw Strik of nu niet het moment is gekomen om een dialoog met Hamas te starten. Zij kent de visie van de Nederlandse regering en die is ongewijzigd. Wij zullen in gesprek treden met Hamas zodra zij aan de gestelde voorwaarden voldoen: de erkenning van de staat Israël en het afzweren van geweld. Indien wij te maken krijgen met een nieuwe Palestijnse Autoriteit, zullen wij haar aanspreken. Daarmee zullen wij zaken doen indien zij op deze wijze blijft streven naar een tweestatenoplossing, dus zonder geweld en op basis van

Verhagen

onderhandelingen. Wij steunen de Egyptische pogingen tot het realiseren van een interne Palestijnse verzoening.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De minister zegt dat de opschorting een technisch besluit was. Ik refereerde aan de uitspraken die de minister hier in april 2008 heeft gedaan. Daarbij gaf hij duidelijk aan dat de intensivering naar de mening van de Nederlandse regering afhankelijk was van de stappen die Israël zou zetten in het Annapolisproces. Nu zegt de minister dat vooruitgang is geboekt. Ik heb een aantal zaken genoemd: het aantal checkpoints en nederzettingen is toegenomen, de grens is nog altijd dicht en Oost-Jeruzalem wordt helemaal geïsoleerd. Wil de minister aangeven of er toch een conditionaliteit is? Dit is nu niet duidelijk. Als er sprake is van een conditionaliteit, op welke gronden is die intensivering dan nu naar de mening van de minister wel goorloofd?

Minister **Verhagen**: De intensivering heeft nog niet eens plaatsgevonden terwijl er wel een besluit is genomen. Wij hebben in het verband van de Europese Unie gezegd dat wij niet terugkomen op onze eerdere stap. Wij blijven ook een nieuwe regering aanspreken op de tweestatenoplossing. Met andere woorden: die verwachten wij ook van een nieuwe Israëlische regering. Wij zullen daar niet op vooruitlopen om de eenvoudige reden dat er nog geen regering is gevormd.

Wij verschillen al vanaf het begin principieel van mening over de vraag of er een intensivering moet komen. Mevrouw Strik was het niet eens met die intensivering, wij achtten die noodzakelijk en de Europese Unie achtte die noodzakelijk om daarmee ook meer invloed te kunnen uitoefenen op de verdere stappen, juist in het kader van de rol die de Europese Unie wil spelen in het vredesproces in het Midden Oosten. Mevrouw Strik sprak over het Annapolisproces. Ik heb het niet over zaken als roadblocks et cetera, want daar protesteren wij tegen; dat is een andere zaak. In het Annapolisproces, de onderhandelingen om te komen tot een Israël op basis van de grenzen van 1967, de deling van Jeruzalem en een overeenkomst voor de vluchtelingen, is wel degelijk vooruitgang geboekt door premier Olmert en minister Livni en aan de andere kant Fayyad en Abbas. Het is jammer dat dit nog niet tot een overeenkomst heeft geleid. Het is evident dat 2009 een belangrijk jaar wordt voor het realiseren van deze tweestatenoplossing. Er staat veel op het spel. Het is tegelijkertijd evident dat de gebeurtenissen in Gaza losstaan van de onderhandelingen in het kader van het Annapolisproces.

De **voorzitter**: Mevrouw Strik, u krijgt nog een tweede termijn. Het is een misverstand dat de minister niet aanwezig zou zijn bij de tweede termijn.

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Tot nu toe is voortdurend geprobeerd om vrede tot stand te brengen tussen Israël en de Palestijnen, maar dat is niet gelukt, al jaren niet. Dit wordt naar ik meen al 30 jaar geprobeerd. Nu is er weer een plan om de gesprekken op gang te brengen, maar zonder enige harde sanctie in de richting van Israël dat de mensenrechten schendt. Waarom neemt het kabinet niet een helder standpunt in over Israël, omdat het land massamoorden heeft begaan?

Minister **Verhagen**: Ik werp de suggestie van massamoorden met alle kracht van argumenten verre van mij. De heer Yildirim kan niet zeggen dat ik niet helder ben geweest. Wij hebben een andere opvatting, dat is een heel andere zaak, maar ik meen dat ik erg duidelijk ben.

Ik ga ervan uit dat ik afdoende heb geantwoord op de inhoudelijke vragen die aan mij zijn gesteld. Rest mij nog de specifieke vraag om te reageren op opmerkingen die de staatssecretaris heeft gemaakt over een soort Europese regering. De leden mogen ervan uitgaan dat wat de staatssecretaris zegt, overeenstemt met wat ik zeg. Zij kunnen proberen om daar verschil van opvatting in te ontdekken, maar dat is er niet. Ik kan er kort over zijn: ik ben het met hem eens.

Overigens verwijst ik naar de schriftelijke antwoorden van de staatssecretaris op de vragen van de heer Van Bommel van de Tweede Kamer. Hij schrijft daarin dat zijn uitspraken geen pleidooi inhielden voor een Europese regering of een regering van een Europese staat, geenszins. In dit artikel wordt de waardering van de regering weergegeven voor de wijze waarop het Franse voorzitterschap heeft geopereerd tijdens zijn periode als voorzitter van de Europese Unie, met alle begrip voor de noodzaak om te komen tot een evenwicht tussen de instellingen.

□

Staatssecretaris **Timmermans**: Mevrouw de voorzitter. Ik wil beginnen met een andere uitlating van mij die vanmiddag is gememoreerd. Ik heb tijdens een conferentie op de London School of Economics vorige week maandag gesproken over het onderwerp: dit is geen tijd voor eurosceptis. De aanleiding voor mijn opmerking was een column in The Financial Times van Gideon Rachman. Hij is correspondent in Brussel van The Financial Times en sinds zijn aantreden in 2001 heeft hij zich er altijd op laten voorstaan dat hij een stevige euroscepticus is. Hij heeft veel kritiek op de instellingen, hoe zij werken et cetera. In die column van enkele weken geleden schrijft hij dat hij geen letter afdoet aan die kritiek op de instellingen, op het trage proces of het verhuiscircus. Hij blijft onverminderd kritisch, maar hij schrijft wel dat het in deze economische crisis om het "echte" gaat. Het gaat niet om wat ons niet bevalt aan Europa, maar om het feit dat wij de interne markt, de vrijheid van kapitaal, de vrijheid van goederen en de vrijheid van mensen om te reizen in Europa, keihard nodig hebben om door die crisis heen te komen. Die ene munt, die ene markt hebben wij keihard nodig om door die crisis heen te komen. Hij schrijft dat dit nu voor hem voorop staat, het beschermen van de concurrentieregels in Europa, het tegengaan van staatssteun, het ervoor zorgen dat men zich houdt aan de afspraken over het Groei- en Stabiliteitspact op lange termijn. Dat staat voor hem voorop, ook al doet hij niets af aan zijn kritiek op wat hem niet bevalt aan Europa. Die sceptis komt wel weer als wij door de crisis heen zijn, zo stelt hij, maar nu zet ik voorop dat wij dat Europa zoals het is gebouwd, nodig hebben om uit de crisis te komen.

Daar heb ik aan gerefereerd in mijn opmerkingen tijdens de conferentie van de London School of Economics. Zo moeten mijn opmerkingen worden verstaan, als een rechtstreekse verwijzing naar de heer Rachman.

Timmermans

Ik heb daar nog iets aan toegevoegd. Ik heb altijd moeite met de valse tegenstelling tussen een sterk Europa en sterke lidstaten. Het is voor mij altijd glashelder geweest dat alleen sterke lidstaten een sterk Europa kunnen bouwen en dat alleen dankzij een sterk Europa, lidstaten ook sterk kunnen worden. Een aantal van de problemen waar wij voor staan, kunnen alleen maar op Europese schaal worden opgelost. In de ogen van onze bevolking boeten de nationale Staat en de nationale overheid aan geloofwaardigheid in als die nationale overheid alleen niet in staat is om de problemen van de burgers op te lossen. Ik ben van mening dat je het altijd in die combinatie moet zien en het niet moet zoeken in een concurrentiestrijd tussen nationale of andere medeoverheden op nationale schaal enerzijds en de Europese overheid op de Europese schaal anderzijds. Dit is voor mij een cruciaal punt van de Europese integratie dat onvoldoende over het voetlicht kwam in eerdere periodes. Nu is het van fundamenteel belang, omdat wij wel zullen delen dat het brandpunt van onze burgers in de politiek, de nationale overheid is. Dit zal ook zo blijven. De natiestaat is springlevend en moet dat ook blijven omdat op die wijze de wil van mensen politiek wordt vertaald op een manier die aansluit bij hun verwachtingspatroon. Natuurlijk zijn er tekortkomingen in de wijze waarop het nationaal werkt; in ieder systeem staat het systeem ter discussie, maar het blijft wel de plek waar mensen samen komen, hier in deze Kamer en in de Kamer aan de overkant, een herkenbare plek voor de uitdrukking van hun politieke wil. Daarom is het van belang dat de nationale parlementen dankzij het Verdrag van Lissabon een grotere rol krijgen in die discussie. Daarom is het van belang dat parlementen meer met elkaar samenwerken.

Dan de crisis, daar zijn veel vragen over gesteld. De oorzaak van de crisis hebben wij nu wel redelijk voor ogen, dus wat er is gebeurd als gevolg van heel grote, wereldwijde macro-economische onevenwichtigheden. Aan de ene kant van de wereld was er te veel geld en aan de andere kant van de wereld was er een bijna niet te stillen honger naar geld. Dit leidde ertoe dat het excessieve kapitaal en spaargeld in het Oosten werden uitgegeven in het Westen, met name in de Verenigde Staten en tot een zeker punt in het Verenigd Koninkrijk. Het internationale financiële stelsel en het bankstelsel konden de innovatie in de financiële markten die samen ging met al dat geld niet bijhouden. De structuren in de bankensystemen die waren ontwikkeld om te controleren of mensen zich netjes aan de regels hielden, liepen achter bij de innovaties die in de markt plaatsvonden met de gelden. Natuurlijk kunnen wij de schuld bij de bankiers leggen en voor een deel verdienen zij het ook om de schuld op hun bordje te krijgen. Wij moeten echter oppassen dat wij niet in een soort koopman van Venetië situatie terechtkomen waarin wij roepen: wij beginnen met het doden van alle bankiers. Wij moeten ook kijken naar de reden dat bankiers dat konden doen. Door de combinatie van een gebrek aan moraliteit, waar minister Verhagen al over sprak, en een volstrekt onbegrip van wat krediet is, zijn mensen veel te grote schulden aangegaan, op alle niveaus, tot en met het individuele gezin. Met name in de Verenigde Staten en Engeland leefde men op creditcards en sloot men veel te hoge hypotheek af. Het kon niet op, tot het systeem het niet meer kon dragen. In die situatie zitten wij nu. Het heeft geleid tot het stokken van de bloedsomloop van de

economie waardoor vraaguitval is ontstaan en de economie wereldwijd sterk is vertraagd. Er zijn inderdaad parallellen te trekken met eerdere crises, maar dit is wel de eerste keer dat een crisis de hele wereld raakt. Er waren anders altijd wel regio's waar het nog een beetje bleef gaan en waar de zaak nog wel een beetje op sleeptouw werd genomen, maar dat is nu niet het geval.

Ik denk ook dat wij nu aan de vooravond staan van een nieuwe, structurele periode. Wij moeten de zaak herstructureren. Dat heeft te maken met de financiële crisis, met de energiecrisis, met de voedselcrisis, met de watercrisis en met de demografische crisis. Het lijkt wel een "perfect storm", zoals de Amerikanen zouden zeggen: alles komt nu bij elkaar. Dit is het moment, niet om met het hoofd onder het kussen te gaan liggen, maar om de kansen te pakken die de crises bieden. Die zijn niet simpel. Er zijn geen gemakkelijke oplossingen en er zal veel moeten veranderen. Het werelddeel dat in staat is om de kansen uit die crises te grijpen en moedige besluiten te nemen, heeft een voorsprong. Naar mijn overtuiging heeft Europa de meest strategische diepte en de meeste kansen om goed, ook in vergelijking met andere delen van de wereld, uit die crisis te komen.

De heer **Koffeman** (PvdD): U geeft een instrumentele verklaring voor de financiële crisis maar dat is maar een klein deel van de crises die ons treffen. Dat vormt in elk geval geen verklaring voor het feit dat de andere crises tegelijk ontstaan zijn. In het regeerakkoord staat dat de klimaatcrisis het grootste marktfalen is in onze geschiedenis. Dat is kennelijk de opvatting van het kabinet. Kunt u aangeven waar dat marktfalen door ontstaan is en hoe wij dat op gaan lossen? Dat is wat anders dan geldstromen die even in onbalans gekomen zijn en over een of twee jaar wel weer in balans zijn. Wij hebben het over een groot aantal andere crises die daarmee niet te verklaren zijn en die alleen vanwege een structuurfout, ingegeven door hebzucht, konden ontstaan. Tenzij u een andere verklaring hebt voor het tegelijk ontstaan van deze crises.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik moet even kijken waar uw vraag zit. U zegt terecht dat de financiële crisis er een is van een aantal crises. Die hebben misschien niet dezelfde oorzaak als hebzucht of een gebrek aan moraliteit. Naar mijn mening zijn hebzucht en een gebrek aan moraliteit ook debat aan die andere crises. Ik geloof dat u dat ook vindt. Er zijn echter ook andere oorzaken. Wij leven met zoveel meer mensen op dezelfde aarde en wij gebruiken met zoveel meer mensen die aarde. Er zijn zoveel meer mensen die ook een eerlijk aandeel van die aarde willen, dat het moeilijk is voor die aarde om dat te dragen. De opwarming van de aarde is een direct gevolg van menselijk handelen, al wordt dat door sommigen nog steeds ontkend. Maar goed, er zullen ook nog steeds wel mensen zijn die denken dat de aarde plat is.

De heer **Koffeman** (PvdD): U moet het toch met mij eens zijn dat niet het aantal mensen de oorzaak van het probleem is maar de verdeling tussen die mensen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Natuurlijk, dat zeg ik ook.

De heer **Koffeman** (PvdD): Die verdeling vergt een structureel andere aanpak.

Timmermans

Staatssecretaris **Timmermans**: Zeker.

De heer **Koffeman** (PvdD): De vraag is of Europa een rol speelt in een herverdeling. Europa neemt een veel groter deel van de wereldgrondstoffenvoorraad dan het geografisch toekomt. U kunt dan wel zeggen dat het erg belangrijk is dat wij nu een stevig blok vormen in Europa, maar dat betekent wel dat de problemen verergeren in plaats van minder worden. Als het regenwoud gekapt wordt vanwege Europa en melk- en vleesoverschotten gedumpt blijven worden in derdewereldlanden, vormt de sterkte van Europa eerder een bijdrage aan de crisis dan een oplossing.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik moet weer proberen om uit uw betoog een vraag te destilleren. U zegt: meer dan ons toekomt. Alsof Onze-Lieve-Heer verdeelt wat iedereen toekomt. Dat is natuurlijk niet het geval. De situatie is gegroeid zoals hij is gegroeid. Ik vind het ook uit moreel oogpunt terecht dat niet 900 miljoen mensen alles van de wereld voor zich houden terwijl 6 miljard mensen moeten bedelen om ook mee te mogen doen. Dat is niet alleen moreel maar ook economisch onjuist. Het leidt ook tot meer spanningen in de wereld en dat is allemaal niet in ons belang. Er moet dus eerlijker worden verdeeld. Ik vind echter niet dat je daaruit de conclusie moet trekken dat wij allemaal terug moeten naar boomhutjes zodat anderen beter kunnen leven. Dat is niet nodig. Er moeten wel harde noten worden gekraakt in het verdelingsvraagstuk. De belasting die wij vormen op de aarde zal omlaag moeten zodat de aarde beter kan ademen, letterlijk en figuurlijk. Er is een dringende noodzaak tot verduurzaming van onze economie.

De heer **Koffeman** (PvdD): U bent het dus met mij eens dat de overheid hierin een belangrijke taak heeft? De minister heeft net gezegd dat de overheid een taak heeft in het uitsluiten van kinderarbeid en het uitsluiten van handel in producten die voortkomen uit kinderarbeid. Het is niet een kwestie van: laten wij maar hopen dat consumenten die niet meer kopen. De overheid legt daar een ban op. Vindt u dat onduurzaam geproduceerde producten onder eenzelfde ban zouden moeten vallen zodat het machtsblok Europa dat onethisch produceren indamt?

Staatssecretaris **Timmermans**: De Nederlandse regering is voorstander van vergroening van het belastingstelsel, waaronder de btw. Onlangs heeft Nederland in Europees verband bereikt dat het lage btw-tarief wordt gehandhaafd. Dat is goed voor ons midden- en kleinbedrijf. Het is ons helaas deze keer niet gelukt om de vergroening binnen te halen. Wij gaan daar wel mee door. Dat zijn de maatregelen die ertoe doen. Het duurder maken van de natuurlijke hulpbronnen is een van de dingen die wij moeten gaan doen. Dat is onvermijdelijk. In uw betoog proef ik echter een groot paternalisme over individuele keuzes van mensen. Ik wil niet terug naar die samenleving die mijn grootouders nog hebben meegemaakt. Ik koester de vrijheid die wij als individuen bevochten hebben. Mensen zullen meegenomen moeten worden in de redenering dat ieder de eigen verantwoordelijkheid dient te nemen. Natuurlijk helpen fiscale stimuli daarbij. Gedragsverandering wordt mede veroorzaakt door het duurder of moeilijker beschikbaar maken van dingen. In uw betoog zit een sterke dirigistische lijn die niet bij een

vrije Westerse samenleving past. Zo zullen wij het niet bereiken. Dat wij ons belastingstelsel en andere middelen moeten gebruiken om gedragsverandering te bevorderen, ben ik meteen met u eens.

Aansluitend op de laatste woorden van de minister van Buitenlandse Zaken merk ik op dat wij ons moeten realiseren dat deze crisis, die anders is dan vorige crises en die met name te maken heeft met vraaguival, om een andere aanpak vraagt op Europese schaal dan wij gewend zijn. Dit is niet een crisis die je aanpakt door de Commissie een voorstel te laten doen en een wetgevingsproces met Commissie, Europees Parlement en Raad te volgen. Dit is een crisis waarbij het instrumentarium in de gereedschapskist hoofdzakelijk nationaal van aard is. De manier waarop met banken wordt omgegaan, is hoofdzakelijk een nationale zaak. Het organiseren van de economie is voor een groot deel een nationale zaak. Wel moeten op Europese schaal afspraken worden gemaakt zodat de nationale maatregelen elkaar versterken in plaats van tegen elkaar in werken. Dat is een ander Europa dan wij gewend zijn. Dat doet niets af aan het belang van dat ene Europa. Om de volgende crisis te voorkomen, moeten wij wetgeving afspreken voor financieel toezicht en moeten wij misschien De Larosière uitvoeren en wellicht nog andere maatregelen. Daar is wel dat communautaire Europa voor nodig. Het is niet een diskwalificatie van het een, maar de noodzaak van het ander. Daarbij is waakzaamheid vanuit Nederland altijd geboden. Als de grote landen in de gaten krijgen dat dat ene Europa goed werkt, dan krijgen zij smaak naar meer. Dan is het de taak van de kleinere landen om dat andere Europa, of dat evenwicht tussen de Europese instellingen, goed te bewaken, zodat het alleenrecht van initiatief van de Commissie wordt bewaakt, zodat de positie van het Europees Parlement goed wordt bekeken en zodat de spelregels in de Raad worden gehandhaafd. Met andere woorden: het communautaire Europa is dat deel van Europa dat in het belang is van de kleinere landen. Overigens is dat ook de kern geweest van de Nederlandse inzet bij het Verdrag van Lissabon. Dat deel dient te worden beschermd. Er zijn ook mensen in de Eerste en Tweede Kamer die nooit iets hebben opgehad met het communautaire Europa. Zij zien liever het interstatelijke Europa. Zij zeggen immers: dat is een goede manier van samenwerken en samenwerken willen wij allemaal, maar wij willen niet het communautaire Europa. Volgens onze analyse versterkt dat juist de positie van de grootste landen. Dan geeft de macht van het getal of van de omvang immers de doorslag. Een communautair Europa biedt juist relatief de beste bescherming voor de kleinere landen. Dat is echter bijna een verschil van inzicht over de theorie van de Europese samenwerking, waar wij waarschijnlijk vanavond ook niet uitkomen.

Dan kom ik te spreken over de euro. Natuurlijk kan iedereen overal zijn gelijk uithalen. De critici van Europa, de realisten over Europa en de enthousiastelingen over Europa hebben altijd punten waarin zij hun gelijk vinden, maar laten wij wel samen vaststellen dat wij blij kunnen zijn dat wij een euro hadden en dat Nederland onderdeel uitmaakte van de eurozone in de afgelopen crisis. Zelfs de mensen die zich toen tegen de euro hebben verzet, zoals mensen van de SP, moeten nu erkennen dat het een geluk is dat wij die euro hadden, omdat de financiële schokken anders gigantisch zouden zijn voor de Nederlandse economie, die zo afhankelijk is van export

Timmermans

en monetaire stabiliteit. Het bewijs hoeft je niet ver te zoeken. Kijk maar naar wat met het Britse pond is gebeurd. Kijk maar naar de Denen, die altijd zo sterk hun eigen munt wilden behouden. Zij weten nu niet hoe snel zij dat referendum moeten gaan organiseren om toch naar de euro te gaan. De Deense premier heeft kenbaar gemaakt dat hij dat pad versneld op wil. Kijk maar eens naar de Oost-Europese landen, die nu door hun kleine munt een extra financieel probleem hebben. Zij willen niets liever dan zo snel mogelijk toetreden tot de eurozone. Natuurlijk werd de heer Szász hierbij aangehaald. Natuurlijk heeft de euro het moeilijk, maar dachten de Kamerleden dat de dollar en de yen het niet moeilijk hadden? Het is een internationale financiële crisis; alle valuta hebben het moeilijk. Het is wel relatief. De problemen van de euro zijn nog altijd kleiner dan die van het Britse pond, de Hongaarse forint, de Letse lat of al die andere munten.

Ik ben dus blij dat wij de euro hebben. Ik denk wel dat waakzaamheid is geboden, ook om de EMU te handhaven. Het Stabiliteits- en Groeipact geeft natuurlijk de mogelijkheid om in tijden van crisis meer te doen, maar dan moet je wel uitzicht houden op een snelle teruggang naar de spelregels van het Stabiliteits- en Groeipact, zodra de economie dat toelaat. Overigens heb ik daar gisteren in de Radeb onder meer samen met de Duitsers een lans voor gebroken. Een enkeling in deze Kamer heeft al op het volgende gewezen. Een kwetsbaarheid van Europa is dat wij ruim zijn in tijden van crisis, maar niet strak in de leer in tijden van groei, dus dat wij zeggen: wij hebben nu groei, dus dan kan het ook wel wat ruimer. Wij moeten oppassen dat wij niet van twee walletjes eten, want dan verzwak je de euro fundamenteel. Wij moeten ons dus ook op Europees niveau strak vastleggen op de terugkeer naar het pad van het Stabiliteits- en Groeipact zodra dat kan.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik deel de opvatting van de staatssecretaris geheel, maar op dat laatste punt heb ik wel enige aarzeling. Vindt hij niet dat de Europese Commissie veel harder moet zijn in het handhaven van structurele elementen in het Stabiliteits- en Groeipact? Als de nood aan de man is, moet flexibiliteit natuurlijk kunnen, maar op dit ogenblik vormt dat een bedreiging, vooral de opvatting van de zuidelijke landen. Gisteren is dat weer eens in Brussel gebleken. Die landen vinden dat de crisis moet worden opgelost door geld in de maatschappij te pompen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik meen niet dat wij een verschil van mening hebben, want dat is precies wat ik zeg.

De heer **Van der Linden** (CDA): Daar ben ik het ook mee eens, maar moet de Europese Commissie hierin niet een scherpere rol spelen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Mijn indruk is dat de Europese Commissie ook met inbreukprocedures begint als landen zich niet aan de criteria houden. Landen krijgen dan de gelegenheid om daarop te reageren. Op Europese schaal doet zich het vreemde fenomeen voor dat de landen die zich om structurele redenen iets meer stimuli zouden kunnen permitteren, terughoudend zijn. De landen die om structurele redenen eigenlijk extreem terughoudend zouden moeten zijn met stimuli, zijn juist

iets te vrijgevig met stimuli. Dat is inderdaad een punt van discussie in de bredere Europese Unie, maar vooral in de Eurogroep. Als sommige landen vragen om meer ruimte, moeten op Europees niveau goede afspraken worden gemaakt over de wijze waarop die landen een aantal structurele maatregelen gaan nemen, die zij allang hadden moeten nemen, om ervoor te zorgen dat ze zich kunnen permitteren om dat te doen. Met de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en de structurele tekortkomingen in de omvang van het overheidsapparaat of in de arbeidsmarkt hebben een aantal lidstaten nog behoorlijke problemen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan verwacht je dus dat de Europese Commissie, mede onder druk van Duitsland en Nederland, inbreukprocedures start als ze daar geen gevolg aan geven.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat verwacht ik inderdaad. De oproep van Duitsland en Nederland, die gisteren in de Radeb werd gesteund door Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en een aantal andere landen, kan daarbij helpen, als dat ook duidelijk wordt gereflecteerd in de conclusies van de Europese Raad later deze week.

Er zijn vragen gesteld over het financieel beheer van de Europese Unie. Zo wees de heer Peters op de nationale verklaring. Natuurlijk zijn wij nog steeds ontevreden daarover en is het geen toeval dat Nederland die nationale verklaring heeft afgegeven en dat wij anderen oproepen om dat te doen. Ik denk echter dat ik de heer Peters goed heb begrepen. Zijn kritiek is niet gericht op de Commissie en het financiële beheer op Europees niveau. Daar zijn de Europese Rekenkamer en de nationale rekenkamers een stuk positiever over dan in het verleden. Het probleem zit echter nog steeds in de wijze waarop het door de lidstaten wordt uitgevoerd. Daarvoor moeten wij nog meer aandacht vragen van de lidstaten.

Over het Verdrag van Lissabon is een aantal vragen gesteld. Het is misschien goed om nog eens in één zin te herhalen waarom wij dat verdrag hebben. Een Europese Unie die nu 27 lidstaten heeft en straks nog meer, kan niet meer functioneren volgens de spelregels die heel lang golden en die met het Verdrag van Nice een beetje krakkemikkig of zwaar onvoldoende zijn bijgesteld. Daar is het Verdrag van Lissabon in essentie voor nodig. Dat heeft alles te maken met het evenwicht tussen de instellingen, het evenwicht tussen de regio's en het evenwicht tussen grote en kleine lidstaten.

Dat is ook de kritiek van professor Van Empel naar wie mevrouw Broekers verwees. Met een aantal van zijn veronderstellingen ben ik het niet eens. Hij maakt echter de volgende nuchtere constatering. In een Europese Unie die 27 lidstaten heeft, waarvan 6 grote landen of eigenlijk 3 echt grote landen en een heleboel kleine landen, is het voor de grote landen in politieke zin verleidelijk om de muziek te gaan dicteren. Alleen maar met goede structuren, goede afspraken die in verdragen zijn vastgelegd, en een goede balans tussen de instellingen, kun je voorkomen dat er zo'n directorium komt. Dus als mensen zeggen dat zij het Verdrag van Lissabon niet willen, omdat het te veel macht geeft aan de Europese Unie en de grote landen, dan zou mijn pleidooi zijn: let daarmee op, want dan zit je met het Verdrag van Nice. Het Verdrag van Nice is zo ontoereikend om deze grote Europese Unie te bedienen dat grote lidstaten in de

Timmermans

verleiding komen om buiten de verdragsstructuren afspraken te maken. Dan is Nederland nog veel verder van huis.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Dat heeft de staatssecretaris mij in ieder geval niet horen zeggen. Hij weet immers dat mijn fractie vorig jaar en ook nu weer het Verdrag van Lissabon van harte heeft gesteund. Het volgende is wel een punt. Vorig jaar hebben wij gesproken over de institutionele verhouding en aan de regering gevraagd: welke criteria gaat de regering hanteren bij die nieuwe instituties – zo zeg ik maar even gemakshalve – onder Lissabon? Ik begrijp dat wij daar iets langer op moeten wachten vanwege de crisis, maar is daar wel goed over nagedacht? De staatssecretaris zegt immers zelf: dat punt van die drie grote landen gaat best spelen, daarom is het heel belangrijk dat de kleinere lidstaten daar goed tegenwicht tegen bieden. Hoe gaan de kleinere lidstaten dat echter doen? Welke criteria hanteert de Nederlandse regering daarvoor?

Staatssecretaris **Timmermans**: Enerzijds zijn er de instellingen en de wijze waarop die functioneren. Anderzijds is er de gewone Europese politiek. Gelukkig heb je in negen van de tien gevallen geen blok van grote lidstaten. Het is voor Nederland en andere landen, zeker de middelgrote landen, helemaal niet zo ingewikkeld om in wisselende coalities in de Europese Unie ervoor te zorgen dat er geen grote of kleine tegenstelling ontstaat. Er moet immers geen tegenstelling worden gecreëerd. Ik wil mij graag ook op verdragsregels kunnen baseren om zo nodig mijn positie te kunnen borgen. Dat is traditioneel zo geweest in de Europese Unie en moet nu worden vernieuwd met het Verdrag van Lissabon. Daarvoor hebben wij de versterkte instellingen nodig.

Een aantal leden heeft de zorg uitgesproken over de vraag of de vaste voorzitter van de Europese Raad een stevig iemand moet zijn of niet. Alles hangt samen met de balans tussen de instellingen. Ik ben voor een stevige voorzitter van de Europese Raad, als er ook een stevige voorzitter van de Europese Commissie is en als er ook een goede Hoge Vertegenwoordiger is. Zij zoeken de balans wel op. Het zou slecht zijn als één persoon een stevige positie heeft en de andere twee personen niet, want dan komen wij in de problemen. De gulden snit zit in een juiste balans tussen de instellingen. Ik denk dat de meeste regeringen er gelukkig zo over denken. Wij zullen zien hoe dit uitpakt, maar de ervaring in de afgelopen jaren is dat de meesten van ons verlangen naar een vaste voorzitter van de Europese Raad en ook naar wat meer consistentie in de voorzitterschappen van de vakraden. Dit zal het geheel ten goede komen, zeker met zo veel lidstaten.

In het kader van de agentschappen is gevraagd wanneer wij conclusies gaan trekken. Dit zal niet gebeuren voor het najaar van 2010, want dit wordt namelijk nu geëvalueerd. Wij zitten hier echt bovenop, omdat de proliferatie van agentschappen door beide Kamers zeer ongewenst wordt geacht, en tegelijkertijd het onderbrengen van bepaalde taken bij agentschappen ook nuttig kan zijn. De heer Kuiper heeft gevraagd of dit ook geldt voor het Asielondersteuningsbureau. Het antwoord op die vraag is "ja". Wij moeten het nog even goed bekijken; het zit op dit moment nog in de BNC-fase. Ik wil er dus ook nog niet te veel op vooruitlopen. Bij feitelijke ondersteuning bij het beoordelen van verzoeken

en bij het voorkomen van fouten daarin heeft het op zichzelf toegevoegde waarde. Wij lopen daar zeker niet voor weg.

Wij krijgen het Verdrag van Nice en misschien het Verdrag van Lissabon, als dit in alle lidstaten wordt geratificeerd. Er is gevraagd wat dit voor het aantal zetels in het Europees Parlement betekent. Nederland gaat terug naar 25 zetels onder het Verdrag van Nice, en onder het Verdrag van Lissabon stijgt het zetelaantal naar 26. Moeten wij voor die ene zetel extra verkiezingen houden? Op dit moment zijn wij bezig om samen met BZK uit te zoeken op welke wijze dit het beste kan. Beide Kamers krijgen hierover een brief, zodra wij hierover alles op een rij hebben gezet. Ik kan mij moeilijk voorstellen dat wij voor die ene zetel extra verkiezingen organiseren. Eventueel kan aan een restzeteloplossing worden gedacht. Wij moeten echter alles nog eens goed tegen het licht houden, om te bepalen wat de beste oplossing is. De 26ste zetel kan pas ingaan als er een vorm is gevonden om deze te formaliseren, en dit gebeurt waarschijnlijk in de loop van de zittingsperiode van het Europees Parlement. De vorm wordt wel zo gekozen, dat niet aan het Ierse probleem tegemoet kan worden gekomen door nog eens een heel nieuwe ronde van ratificatieprocedures in alle lidstaten te houden.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik ben ontzettend blij dat er een brief komt met een uitleg over de wijze waarop dit moet worden opgelost. Komt deze brief nog voor de verkiezingen? Het is handig om dit te weten voordat de verkiezingen plaatsvinden.

Staatssecretaris **Timmermans**: Voor de verkiezingen is deze brief er zeker, want wij zijn al bijna zover dat wij de brief kunnen afronden. Natuurlijk moet je politieke partijen ook duidelijkheid geven. Een persoon krijgt immers die zetel toegewezen en wil ook graag weten waar hij aan toe is.

De heer Peters vroeg in het kader van de Benelux naar de betrokkenheid van parlementariërs. De secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken heeft in een bijeenkomst met het Benelux-parlement zijn spijt uitgesproken dat dit vanwege tijdsdruk niet is gebeurd. Dit is namens ons ministerie al tijdens die bijeenkomst uitgesproken en zowel mijn Belgische collega als mijn Luxemburgse college heeft dat ook gedaan. Ik wijs erop dat de Kamer het volledige parlementaire recht heeft om het verdrag goed tegen het licht te houden. Uiteraard is dat ook een moment waarop zij het verdrag kan wegeen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik wil nog een vraag stellen over het Verdrag van Lissabon. U hebt gezegd: het hangt heel veel van de persoon af. Natuurlijk. Ik weet dat het niet altijd even goed afloopt wanneer er een paar hansen met haantjesgedrag in een kippenhok zitten. Wanneer komt er duidelijkheid over het mandaat van de betrokkenen? Heeft de raad beslist om dat ook te verschuiven tot na het referendum in Ierland, net zoals het Europees Parlement jammer genoeg de behandeling van de rapporten-Brok en -Dehaene verschoven hebben? Dat vind ik een gemis aan duidelijkheid. Ik vind ook dat dit gecompliceerder uitwerkt in de aanloop naar de Europese verkiezingen. Verder heb ik gevraagd: hoe ziet de regering de positie van het Europees Parlement na de verkiezingen in relatie tot de verkiezing van de voorzitter

Timmermans

van de Europese Commissie? Ik ken het Verdrag van Nice et cetera, maar dat is niet voldoende.

Staatssecretaris **Timmermans**: Omdat ik zo snel mogelijk probeer te antwoorden, ga ik wat kort door de bocht, maar tien wijzen kunnen meer vragen dan één gek in een halfuur kan antwoorden. Ik doe mijn best. Voor wat de Nederlandse regering betreft, worden in het rapport van Dehaene interessante aanknopingspunten geboden. Ik vind het interessant om na te denken over de pragmatische benadering van Dehaene: het Verdrag van Lissabon is er niet, maar wij kunnen wellicht opereren in de geest van dat verdrag. Dit laat onverlet dat het toch misschien allemaal anders moet wanneer het Verdrag van Lissabon er niet komt. In de raad hebben wij daar nog geen conclusies over getrokken, maar ik vind het een interessante benadering. In de raad is sprake van een bepaalde volgorde: wij bekijken eerst hoe wij de gemaakte afspraken rond Ierland gaan uitvoeren, waarna wij bekijken hoe wij de rest gaan invullen. Je moet wel heel terughoudend zijn met het al vooruitlopen op een situatie waarvan je niet weet of die zich zal voordoen. Daarover verschillen de meningen in de EU. Ik sprak bijvoorbeeld vorige week woensdag de voorzitter van de EVP, de beviende fractie van het CDA in het Europees Parlement. Die voorzitter was eigenlijk de mening toegedaan dat alles op basis van het Verdrag van Nice zou moeten worden gedaan, en dat vervolgens moet worden afgewacht of het Verdrag van Lissabon er komt. Dat is ook een opvatting, maar ik vind dat wij in de raad stap voor stap moeten toewerken naar een verstandige benadering, waarbij de eerste prioriteit is om te bekijken hoe wij de gemaakte afspraken met Ierland gaan implementeren. Wij weten overigens ook nog helemaal niet wanneer het Ierse referendum zal plaatsvinden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik kan mij voorstellen dat de Europese Raad een akkoord sluit met het Europees Parlement over de verkiezing van de voorzitter, want anders krijgt die voorzitter niet de politieke legitimatie die hij dient te hebben, zeker als het Verdrag van Lissabon naderhand wordt aanvaard.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik kan mij voorstellen dat hier in politieke zin over wordt gesproken. U gebruikt het woord "akkoord", dat een zekere betekenis heeft in de EU. Dit gaat echter al snel in de richting van een interinstitutioneel akkoord. De Nederlandse regering is er geen voorstander van dat een politieke afspraak wordt gemaakt over de wijze waarop het wordt gedaan. De Europese Raad heeft in beginsel afgesproken dat in juni over de voorzitter van de Europese Commissie wordt gesproken. De Franse president heeft daar recentelijk al afstand van genomen. Ik weet niet wat dit betekent, maar wij horen dat nog wel. Vervolgens lijkt mij dat een confrontatie tussen het voorzitterschap en het Europees Parlement aanwezig is, want het lijkt mij duidelijk dat wij niet gaan inbreken op de rechten van het Europees Parlement.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Mijnheer Van der Linden, wij hebben nog een tweede termijn.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik zal u daarin volgen.

De **voorzitter**: Dank u wel.

Staatssecretaris **Timmermans**: Voorzitter. Mevrouw Broekers-Knol heeft gevraagd naar een rapport over illegale migratie uit Afrika.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik heb niet gevraagd naar het rapport. Ik vermeldde dit rapport om aan te geven dat wordt gevreesd voor een toenemende illegale immigratie vanuit Afrika vanwege onder meer droogte, mislukte oogsten en conflictsituaties. In dat kader vroeg ik naar Frontex, want het is belangrijk dat dit agentschap goed werkt.

Staatssecretaris **Timmermans**: Natuurlijk moeten wij de buitengrenzen van de Europese Unie beschermen. Dat kan nog beter en efficiënter en Frontex moet nog beter werken. Ik zeg daar wel bij dat je de hekken rond Europa nog zo hoog kunt maken, als mensen de keuze hebben tussen sterven waar ze zitten en misschien wel met gevaar voor eigen leven een beter leven zoeken elders, dan gaan zij altijd het laatste doen. Als je dus zegt: Frontex ja, betere bescherming van de grenzen ja – als ik de ellende zie waar bijvoorbeeld de Grieken mee te maken hebben, dan valt dat bepaald niet mee – dan betekent dat voor Europa een heel grote verantwoordelijkheid. Europa moet de ontwikkeling van Afrika ondersteunen en ervoor zorgen dat mensen perspectief hebben in het continent waar zij wonen, zodat zij niet de neiging hebben om met gevaar voor eigen leven of met gevaar voor jarenlange slavernij bijvoorbeeld in Libië en op andere plekken, aan de wandel te gaan.

Voorzitter. Over de energiemarkt zijn eveneens vragen gesteld. Naar de opvatting van de Nederlandse regering ...

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): U noemt de problemen waar Griekenland mee kampt. Ik heb daar ook vragen over gesteld in de zin van een aanpassing van Dublin II. Het verbaasde mij dus dat de Nederlandse regering eigenlijk categorisch weigert om te zoeken naar een oplossing voor de eerlijke verdeling van het aantal asielzoekers. Nu zijn de zuidelijke lidstaten overbelast. De asielzoekers hebben daar ontoereikende bescherming. De Commissie signaleert dat en zegt: laten wij dit proberen gezamenlijk op te lossen. Dat lijkt mij een prachtig voorbeeld van harmonisatie en solidair zijn.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ja, maar het is natuurlijk geen oplossing om dan te zeggen: ze zijn daar niet goed met het beschermen van hun grenzen en ze zijn niet goed in het bieden van opvang, stuur ze dan maar door naar ons. Dat zijn niet de Dublinafspraken die gemaakt zijn, en ik vind de Dublinafspraken wel een hoeksteen van ons asielbeleid. Onze solidariteit werkt bij het versterken van Frontex, bij het bieden van assistentie bij de ontwikkeling van opvangcapaciteit, maar niet door te zeggen: stuur die mensen dan maar naar ons toe. Dat lijkt mij niet de juiste benadering.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De Commissie heeft voorgesteld dat er in situaties waarin er in lidstaten sprake is van een te grote stroom, een te grote belasting,

Timmermans

tijdelijk zou worden afgezien van het terugsturen van asielzoekers. Dat is toch niet zo'n raar voorstel? Dan tast je toch niet het principe aan, maar kijk je hoe je het samen kunt oplossen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Wij gaan nog steeds uit van de Dublinafspraken. Die staan voor de Nederlandse regering voorop. Zodra je daaraan gaat tornen, geef je een vrijbrief om mensen maar door te sturen naar het land waar ze het liefste willen zijn, en dan haal je de bodem onder de Europese afspraken over asielbeleid vandaan. Ik vind wel dat wij solidair moeten zijn met de zuidelijke lidstaten, of het nu Malta betreft of Griekenland of andere landen die met een enorme toename van asielaanvragen te maken hebben en die daardoor in capaciteitsproblemen komen. Dat doe je door de capaciteit en de grensbewaking daar te versterken, en niet door die mensen naar Nederland toe te halen.

Voorzitter. De energiemarkt. Het grootste probleem waar wij voor staan, acht ik het gebrek aan interconnecties. Het is toch heel gek om een situatie te krijgen zoals wij die recentelijk hebben gehad in Rusland en Oekraïne tijdens de energiecrisis: aan de ene kant van het land zitten de mensen volop in het gas, en aan de andere kant van het land zitten ze in de kou, want het gas is er niet en je kunt dus niet de stroom van het gas omkeren. Dat zijn zaken waar wij nu versneld wat aan zullen moeten doen. Daar is de Commissie mee bezig en daar is ook een aantal lidstaten mee bezig. Dat is een vorm van solidariteit die wij snel zullen moeten ontwikkelen, maar het is maar een deel van de oplossing. De afhankelijkheid verminderen van fossiele brandstoffen, zoeken naar andere leveranciers van fossiele brandstoffen, ontwikkelen van nieuw potentieel, dat is allemaal onderdeel van de energiemix die ervoor moet zorgen dat wij niet in de problemen komen en niet chanteerbaar zijn voor grote leveranciers.

De splitsing van energiebedrijven is in onze optiek met voldoende garanties omgeven om ervoor te zorgen dat de onwenselijke mogelijke effecten waar mevrouw Broekers op wijst, kunnen worden afgewend. Om te kunnen opereren op een markt die sowieso aan schaalvergroting zal doen, is het in het belang van de Nederlandse consument en van de Nederlandse energiemarkt om de netten in eigen beheer te houden en om de mogelijkheden te verruimen van de Nederlandse energiesector om internationaal te opereren.

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Ik begrijp uit de berichtgeving in verschillende media dat het kabinet van plan is om aanzienlijk te gaan korten op de fondsen voor provincies, in de veronderstelling dat de provincies straks aandelen verkopen en dus geld genoeg hebben. Is dat juist? Is dat straks kabinetsbeleid?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik weet hier niets van. Ik weet niet wat dat voor afspraken zouden zijn en ik ken ze niet. Er zijn op dit moment zo veel berichten en indianenverhalen dat ik daar niet op wil reageren.

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Dat is verheugend, maar dan zou ik willen weten of het juist is dat het kabinet van plan is om straks te gaan bezuinigen op provinciefondsen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Nee, daar weet ik niets

van. Het kabinet is bezig met een pakket maatregelen die te maken hebben met het geven van impulsen aan onze economie in deze moeilijke tijd. Tegelijkertijd wil het kabinet zeker dat wat wij doen, ook op lange termijn houdbaar is, zodat wij niet de schuld doorschuiven naar onze kinderen en kleinkinderen. Dat is het pakket waar het kabinet mee bezig is en hoe dat pakket eruit zal zien, zal hopelijk binnenkort bekend worden.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Een korte vraag naar aanleiding van wat ik de staatssecretaris zojuist heb horen zeggen over de splitsing die wij in Nederland hebben tussen energienetten en de productie. Begrijp ik uit de opmerking van de staatssecretaris dat hij de derde weg voorstaat zoals die wordt voorgesteld door Duitsland en Frankrijk? Ik begrijp dat de Europese Raad daar op 19 en 20 maart over zal moeten beslissen in de strijd tussen het EP enerzijds en de Raad van ministers anderzijds, die vindt dat er een compromis moet komen. Kiest de staatssecretaris eigenlijk voor die derde weg of heb ik dat verkeerd begrepen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Nee, dat zeg ik niet. Ik zeg alleen dat de splitsing met voldoende garanties omgeven is om ervoor te zorgen dat onze belangen veiliggesteld worden. Ik zeg ook dat de splitsing niet betekent dat je energiebedrijven moet verkopen. Splitsing betekent ook niet dat je geen publiek aandeelhouderschap kunt hebben. Dat betekent het allemaal niet. Het wordt er weliswaar voortdurend aan toegeschreven, maar dat betekent het niet. Het is een andere keuze die je ook kunt maken, maar het is daar niet een noodzakelijke consequentie van.

Voorzitter. Ik kom te spreken over de voorbereiding van de klimaatop in Kopenhagen. Waar wij over begonnen, the perfect storm met al die crises, vraagt van ons moedige stappen op weg naar Kopenhagen. Het vergt ook Europees leiderschap, samen met de Verenigde Staten, als ik luister naar de plannen van president Obama. Het vergt ook van ons – daar voeren wij nu de discussie over – dat wij afspraken maken over de manier waarop ontwikkelingslanden buiten Europa geholpen kunnen worden, die mee willen doen in de aanpassingen naar aanleiding van het klimaatprobleem. Er moeten afspraken over worden gemaakt hoe dat kan met additionele middelen. Dat zal niet tijdens de Europese Raad gebeuren, maar wij zullen wel dat pad naar Kopenhagen moeten handhaven. De EU moet een eerlijk aandeel dragen aan de kosten, die kosten mogen niet betaald worden uit middelen die al ergens anders voor bestemd zijn en er moet voor gezorgd worden dat de klimaataanpassing ook mondiaal gedragen wordt.

De heer Eigeman vroeg specifiek naar LOGO East bij het Matraprogramma. Het programma LOGO East is een samenwerking met medeoverheden. Het wordt afgerond zoals voorzien. Daar wordt niet op gekort. Daarna zal het worden ingepast in het reguliere Matraprogramma, wat de medeoverheden nog steeds de kans geeft om eraan mee te doen, alleen zullen zij dan wel moeten concurreren met anderen en dat lijkt mij helemaal niet zo'n ongezonde situatie. De mogelijkheden om eraan mee te doen blijven onverkort bestaan.

Voorzitter. Ik heb geprobeerd staccato te antwoorden.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Sorry, ik ben echt niet tevreden over de antwoorden die u mij geeft. Ik krijg op

Timmermans

zo weinig punten een antwoord! Ik zal op de meeste zaken in tweede termijn terugkomen, maar wil graag nu antwoord op het punt dat ik maakte over de dubbele houding van de regering en de twee maten waar zij mee meet waar het gaat om het positioneren van Europa. Soms probeert zij onder richtlijnen uit te komen of stelt zij zich in de fiches wat terughoudend op ten aanzien van Commissievoorstellen, terwijl de regering eigenlijk de harmonisatie voorstaat. Ik heb daar een heel verhaal over gehouden, wilt u daar alstublieft op reageren?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ja, u hebt daar inderdaad een heel verhaal over gehouden en ik wil daar zeker op reageren. U vindt het vervelend dat wij opkomen voor het Nederlands belang, maar dat blijven wij gewoon doen. Sommige voorstellen van de Commissie achten wij niet in het belang van Nederland. Daarin worden wij meestal gesteund door een meerderheid van deze Kamer. Als een meerderheid van de Kamer daar anders over denkt, dan doen wij het anders. Andere voorstellen van de Commissie achten wij wel in het belang van Nederland en die steunen wij dan ook. Ik kan totaal niet plaatsen waarom u het feit dat wij soms terughoudend zijn tegenover Commissievoorstellen interpreteert als anti-Europese houding. Ik ben ingehuurd om de belangen van dit land en de burgers van dit land te verdedigen en dat doen wij ook. Wij beoordelen ieder voorstel dat uit de Commissie komt. Dat is niet eurosceptisch, dat is niet eurofiel, het is een nuchtere beoordeling van individuele voorstellen vanuit een analyse van de belangen van Nederland, gesteund door het parlement van Nederland. Dat lijkt mij op zich een helder verhaal.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Natuurlijk moet je alle voorstellen kritisch beoordelen. Mijn vraag was hoe beperkt u dat belang interpreteert. Bij bijvoorbeeld de antidiscriminatie richtlijn en de zwangerschapsrichtlijn spelen ook andere argumenten een rol waarvan ik mij kan voorstellen dat Nederland die belangrijk vindt. Zo'n argument kan zijn dat de homo's in Polen een betere bescherming krijgen of zelfs dezelfde als in Nederland, of dat de gehandicapten in Roemenië een betere bescherming krijgen. Dat kunnen ook belangen zijn die misschien net boven dat typisch Nederlandse belang uitstijgen en die kunnen worden geregeld in Europees verband. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld de energieprestaties van gebouwen. Dat zijn allemaal zaken waarbij de vraag is hoe breed het Nederlandse belang wordt bekeken. Daar gaat het mij om.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het parlement spreekt het kabinet aan op ieder individueel voorstel en bij ieder individueel voorstel wegen wij de belangen af. Een meerderheid van het parlement heeft altijd de mogelijkheid om het kabinet te corrigeren als het vindt dat het het niet goed doet. Kennelijk bevindt u zich in een minderheid, want een meerderheid van het parlement steunt de lijn die het kabinet kiest. Ik vind niet dat als een soort wet van meden en perzen kan worden gezegd dat de rechten van homo's in Polen alleen maar kunnen worden verbeterd als daar op Europees niveau, door de Commissie verordonneerd, afspraken over worden gemaakt.

U kent mijn warme gevoelens voor Europese samenwerking. Ik maak echter veel te veel mee dat de Commissie zich gedraagt als een soort colporteur. Zij zet

een voet tussen de deur, bezweert dat zij niet aan wetgeving doet en alleen wil meedenken. Daar begint het altijd mee. Je bent zo hink, stap, sprong drie stappen verder en dan ligt er ineens een voorstel waar wij nooit om hebben gevraagd en dat wij helemaal niet nodig hebben in dit land. De Commissie heeft dan weer een rol bedacht voor zichzelf. Dat is het Europa waar wij vanaf moeten. Dat is het Europa waar ik een pesthekel aan heb. Daar stellen wij als Nederlandse regering ook duidelijk grenzen aan.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Wilt u nog ingaan op mijn punt rond klimaat, Kopenhagen en het draagvlak daarvoor in de armste landen in relatie tot de schuldsituaties van die landen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het kan zijn dat landen bereid en in staat zijn om een bijdrage te leveren aan zowel de aanpassing als de reductie van bijvoorbeeld de uitstoot van broeikasgassen en daar de financiële capaciteit niet voor hebben. Zij dragen daar ook vaak relatief gezien niet de schuld voor, want het probleem is met name door de industriële wereld gecreëerd. Als dat het geval is, verdienen die landen daar steun voor internationaal. Vandaar dat wij zeggen dat Europa een fair share, een eerlijk aandeel, moet nemen in het dragen van die lasten. Je moet er wel mee oppassen om als EU te zeggen dat je het wel betaalt en dat je daarmee een aantal anderen laat weggemen die dan niets hoeven te betalen. Achter de rug van de armste landen verschuilt zich inmiddels een groeiend aantal landen waar het al veel beter gaat dan men doet vermoeden. Zij proberen alles bij Europa en de Verenigde Staten te leggen en de eigen verantwoordelijkheid te ontlopen. Er is een wisselwerking met het aanspreken van iedereen op dat deel van de verantwoordelijkheid dat men inmiddels kan dragen.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Dupuis

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Regels inzake de volledige liberalisering van de postmarkt en de garantie van de universele postdienstverlening (Postwet 20..) (30536).**

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Asscher** (VVD): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn uitvoerige beantwoording van de vragen. Die zijn niet allemaal heel nauwkeurig stuk voor stuk beantwoord. Hij heeft meer een groot geheel geschetst waarin deze liberalisering van de postmarkt zou kunnen plaatsvinden. Uit mijn eerste termijn is wellicht gebleken dat dit geen rituele dans was met een vooringenomen stelling, maar dat mijn fractie een groot aantal vragen had die ten dele ook in de vele interrupties zijn beantwoord. Het doel was om te komen tot een afronding van ons standpunt.